

TARTU ÜLIKOOL
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Soome-ugri osakond

Tiina Rebane

1956. AASTA UNGARI REVOLUTSIOONI KAJASTAMINE
NÕUKOGUDE EESTI AJAKIRJANDUSES OKTOOBER-DETSEMBER 1956

Bakalaureusetöö

Juhendaja Boglárka Janurik

TARTU 2016

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Ajalooline ülevaade ülestõusu sündmustest.....	5
1.1. Eellugu.....	5
1.2. Ülestõus.....	7
2. Trükiajakirjanduse rollist Nõukogude ühiskonnas ja ENSV-s.....	12
2.1. Nõukogude ajakirjanduse viis kontrollitasandit.....	15
3. Uurimismaterjal ja meetodika.....	17
3.1. Vaatlusalused lehed ja valim.....	17
3.2. Uurimismeetod.....	17
3.3. Uurimisküsimused ja hüpoteesid.....	18
4. Tulemused.....	20
4.1. Ilmunud artiklite arv.....	20
4.2. Žanrid.....	22
4.3. Lehekülg.....	24
4.4. Suurus.....	25
4.5. Allikas ja autori küsimus.....	26
4.6. Teemad.....	27
4.6.1. Algus ja ametliku versiooni kinnistamine.....	28
4.6.2. Valitsus ja partei.....	29
4.6.3. Pingestumine.....	31
4.6.4. Normaliseerumine ja taastamine.....	32
4.6.5. „Valge terror” ja fašistide metsikused.....	33
4.6.6. „Mässu” organiseerijad.....	34
4.6.7. Põgenikud.....	35
4.6.8. Abi.....	36
4.6.9. Vahelesegamine Ungari siseasjadesse ja NSVL vägede küsimus.....	37
4.6.10. Ungari sündmused kõrvalteemana.....	37
4.6.11. ÜRO.....	38
4.7. Pildimaterjal.....	40
4.8. Analüüsi kokkuvõte ja diskussioon.....	40
Kokkuvõte.....	43
Összefoglalás.....	44
Kasutatud kirjandus/allikad.....	45
Lisa 1. Kontentanalüüsi kategooriad.....	47

Sissejuhatus

1956. aasta oli märgilise tähtsusega aasta. NLKP KK 20. kongressi viimasel päeval pidas Nikita Hruštšov kõne, mis andis lootust, et liberaalsem suund sotsialismi sees on võimalik. Pea pool aastat hiljem rahumeelse meelevaldusena alanud Ungari ülestõusu verine mahasurumine näitas aga vastupidist.

Vabamõtlemisel polnud totalitaarses süsteemis kohta, see oli ohtlik, see muutis inimesed mässumeelseteks. Inimesed tuli aga hoida tasalülitatuna. Inimeste mõtteid prooviti suunata ja hoida õigel teel. Parim vahend selleks oli ajakirjandus, lihtsasti kontrollitav ja pikaajase mõjuga infokanal.

Mida 1956. aasta Ungari ülestõusu kohta sai lugeda Nõukogude Eesti ajalehtedest, annab ülevaate käesolev bakalaureusetöö. Töö eesmärgiks on kontentanalüüsi meetodit kasutades kaardistada tolleaegset trükimaastikku Rahva Hääle, Noorte Hääle, Õhtulehe ja Edasi näitel.

Oma töö esimeses pooles, teoreetilises osas annan ülevaate juba kirjutatud töödest, ülestõusu ajaloolisest taustast ja sündmuste käigust ning kirjeldan trükiajakirjanduse rolli Nõukogude Eesti ühiskonnas. Töö teises pooles, empiirilises osas esitan bakalaureusetöö uurimisküsimused ja töö hüpoteesid. Seejärel keskendun kontentanalüüsile, annan ülevaate meetodist ja uuritavast materjalist ning analüüsi tulemustest.

Et uuritavat materjali oli palju (514 artiklit), leidsin, et sügavam diskursuseanalüüs ei mahu bakalaureusetöö raamidesse.

Varasemalt on 1956. aasta Ungari sündmuste kajastamist Nõukogude Eesti ajakirjanduses oma uurimustes puudutanud Ele Trell ja Anu Mõistlik. Trell kirjutas aastal 1999 seminaritöö „Ungari 1956. aasta revolutsiooni kajastamine Noorte Hääles ja Helsingin Sanomates”, milles võrdleb Noorte Hääle ja Helsingin Sanomate artikleid ja kõrvutab neid reaalse sündmustega. Ta otsib vastust küsimusele, kui palju oli tollastes tekstides tõtt. Vaadeldavaks perioodiks on ülestõusu periood 23.10.-4.11. Mõistlik keskendub oma 2007. aasta magistritöös „Võimuhete konstrueerimine nõukogude ajalehediskursuses 1946-1979” Rahva Hääle uurimisele. Võrreldes Trelliga läheneb

Mõistlik 1956. aastale laiemalt, vaadeldes ka ülestõusujärgset perioodi. Ta kasutab kontentanalüüsi kõrval ka diskursuseanalüüsi. Erinevalt Mõistliku tööst vaatlen lisaks Rahva Häälele veel Noorte Häält, Õhtulehte ja Edasit. Haaratav periood on veelgi pikem, kuni detsembri lõpuni. Kui Mõistlik võttis oma eesmärgiks kolme aasta näitel näidata, kuidas Nõukogude Liit läbi ajakirjanduse oma võimu kehtestab, siis mina olen uurimisülesandeks võtnud välja selgitada mida ja kui palju tolleaegses trükimeedias Ungari ülestõusu kohta ilmus.

1. Ajalooline ülevaade ülestõusu sündmustest

1.1. Eellugu

Jossif Stalini surmale (5.03.1953) järgnenud aastate võimuvõitlus Nõukogude Liidu juhtkonnas põimub läbi katsetega reformida valitsevat totalitaarset süsteemi. Enim prooviti elujõulisemaks ja efektiivsemaks muuta raskes olukorras majandust. Välissuhetes võeti kurss aktiivsemale ja paindlikumale poliitikale, arenesid kontaktid Lääneriikidega. Massirepressioonid asendusid vangide vabastamise, karistusaegade lühendamise ja osa poliitvangide rehabiliteerimisega. Korrigeeriti veidi ka ametliku propaganda suunda, räägiti isikukultusest Stalinit nimetamata. Poliitiline õhkkond hakkas muutuma. (Kuuli 2002: 25, 31)

1952. aasta suveks oli kommunism Ungaris kriisini jõudnud. Rasketööstus oli majanduse välja kurnanud, toiduainetööstus kiratses, rahvas oli vaesunud ja kannatas nälga. 1953. aasta hiliskevadel ei saanud Nõukogude Liidu juhtkond enam eelpool nimetatud olukorrast mööda vaadata, kritiseeriti peaminister Mátyás Rákosit ja majanduspoliitika peamist suunajat Ernő Gerőt. Moskva nõudis reforme, mida aga ei järgnenud. Juunis 1953 kutsuti Ungari riigi- ja parteijuhid Moskvasse, kus Rákosi tagandati ja uueks peaministriks määrati Imre Nagy. Nagy'i ametisse astumisega 4. juulil sai Ungaris alguse nn uus kurss. (Salamon 2005: 218)

Juba ametisseastumiskõnega eristus Nagy oma keelekasutusega teistest parteifunktsionääridest, kelle sõnavõtted olid isikupäratud ja kiretud (Békés, Byrne, Rainer 2002: 5). Nagy oli veendunud kommunist, kes uskus sotsialismi teostatavusse, samas oli ta reformimeelne ja suhtus Stalini poliitikasse kriitiliselt. Nagy kavandas üsna suuri ja senise poliitika suhtes julgeid samme parandamiseks elu Ungaris (Salamon 2005: 219), kuid tema püüded olid suures osas määratud liiva jooksma.

Rákosi oli küll tagandatud peaministri kohalt, kuid partei juhina püsis tema mõju ja talle lojaalset kaadrit oli piisavalt. 1954. aasta sügiseks oli Ungaris üldine õhkkond küll paranenud, ent Nõukogude juhtkonna arust polnud erilist läbimurret toimunud. Lisaks sellele oli seoses Saksa Liitvabariigi astumisega NATOsse toimunud Moskvas poliitilise

kursi muutus, mis tähendas taaskord sõjatööstuse eelisarendamist. 1954. aasta lõpuks valminud uue Ungari majandusprogrammi elluviimiseks ei olnud seega enam aega. (Salamon 2005: 219)

Oli näha, et Nagy ja Rákosi ei suuda koostööd teha ning 1955. aasta jaanuaris kutsuti seltsimehed taas Moskvasse. Nagy'i süüdistati parteivastases tegevuses (Békés, Byrne, Rainer 2002: 63), ta tagandati kõigist tema ametitest ja detsembris heideti ka parteist välja. Uueks peaministriks sai András Hegedús, kes oli Rákosile äärmiselt lojaalne. Selline pööre – katse minna tagasi stalinistliku praktika juurde – ei rõõmustanud vabama õhkkonnaga harjuda jõudnud ungari avalikkust. Sama aasta lõpus võtsid Nagy'i toetajad üle Petőfi ringi juhtimise. (Salamon 2005: 220)

1956. aasta 14.-25. veebruaril toimus Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei (NLKP) 20. kongress. Viimase päeva kinnisel istungil pidas Nikita Hruštšov kõne „Isikukultusest ja selle tagajärgedest”, milles mõistis hukka stalinismi. Hruštšovi kõne tõi kaasa ootamatu ja suure mõju Nõukogude Liidu sisepoliitilisele arengule. Seda käsitleti kui juhust Stalini aegse režiimi tõeliseks paljastamiseks, võeti maha ja hävitati Stalini portreesid ja büste, ka raamatuid. (Tannberg 2006: 56-60)

Hruštšov ise ei tahtnud muud, kui kindlustada oma tagalat Kremli võimuvõitluses, andes vanale Stalini-meelsele kaadrile mõista, et nende aeg on möödas. Laialdane vabameelsuse puhang, mis viis ka sündmusteni Poolas ja Ungaris, polnud Hruštšovile kuidagi meeltemööda. Nii võeti juba 30. juunil vastu NLKP KK otsus „Isikukultusest ja selle tagajärgedest ülesaamise kohta”, mis jagas kindlad suunised, kuidas isikukultust tõlgendada ja kuidas sellest rääkida tohtis. (Tannberg 2006: samas)

Ideoloogiline võitlus isikukultuse kriitika leviku üle kestis veel mitu aastat. Poolas ja Ungaris toimunu hirmutas nõukogude võimu ja nii proovis NLKP KK veelgi enam pidurdada liberaalseid mõtteavaldusi ka näiteks NLKP KK Presiidiumi kirjaga „Parteiorganisatsioonide poliitilise töö tugevdamisest massides ja vaenulike elementide nõukogudevastaste väljaastumiste tõkestamisest“ (19.12.1956). See kiri saadeti kohalikele parteiorganisatsioonidele ja sisaldas uusi suuniseid ideoloogiliseks tööks. (Kuuli 2002: 62-63)

1956. aasta kevadel aga oli lumepall veerema läinud. Hruštšovi kõne mõjus kui luba vabamaks mõtlemiseks. Nii hoogustusid ka Petőfi ringi kogunemised. Petőfi ring oli asutatud Töötava Noorsoo Ühingu (partei allorganisatsioon) alluvuses, nii pidi ringi töö olema lihtsasti kontrollitav. Ent ühendus muutus peagi diskussiooniklubist süsteemi kriitikute kogunemiskohaks. (Dalos 2007: 31)

Nii said ka Ungaris muudatusi pooldavad jõud hoogu juurde, lahkkelid suurenesid ka parteisiselt. Petőfi ringi avalikud debatilid muutusid üha populaarsemaks, peamist rahulolematust tekitasid Nõukogude vägede viibimine Ungaris Varssavi paktil (loodi 31.03.1955) järgselt ja üheparteisüsteem. Ringi tegevuse keelustamine 30. juunil aga ei peatanud masside kogunemist ega arutelusid. Juuni lõpus toimunud mäss Poolas sundis Kremli ennetavalt tegutsema – Rákosi sunniti oma ametikohalt tagasi astuma (Békés, Byrne, Rainer 2002: 11). Tema asemele asus Ernő Gerő, kuid see samm avalikkust ei lepitanud.

1.2. Ülestõus

1956. aasta sügiseks oli ka enamus tavainimesi Ungaris valitseva režiimi oponentideks kujunenud. Muuhulgas politiseerusid kirjanikud – septembris tegeles Kirjanike Liidu üldkogu eelkõige poliitiliste küsimustega ja nõudis Nagy'i tagasipöördumist poliitikasse. 16. oktoobril moodustati Szegedis Ungari Ülikoolide ja Kõrgkoolide Seltside Liit (MEFESZ), esimene parteist sõltumatu noorteorganisatsioon.

Pärast 22. oktoobri koosolekuid ühinesid MEFESZ-ga Budapesti, Miskolci, Pécsi ja Soproni üliõpilased. 23. oktoobri hommikuni kestnud Budapesti Tehnikaülikooli koosolekul panid üliõpilased oma nõudmised kirja 16 punktina, millest ühtlasi sai revolutsiooni programm. Samuti lepiti kokku, et järgmise päeva pärastlõunal kogunetakse József Bemil kuju juures Poola rahva toetuseks ja oma nõudmiste rõhutamiseks (Salamon 2005: 221). Muuhulgas nõuti uue valitsuse moodustamist Imre Nagy'i juhtimisel, Nõukogude vägede väljaviimist, arvamuste ja pressivabaduse võimaldamist ja demokraatlike valimiste korraldamist. (Békés, Byrne, Rainer 2002: 188)

23. oktoobri hommikul jõudis Ernő Gerő juhitud partei- ja valitsusdelegatsioon tagasi edukatelt läbirääkimistelt Jugoslaaviast. Saades juba raudteejaamas teada, mis Budapestis toimub, sattusid võimud segadusse, mida täpselt ette võtta. Algul demonstratsioon keelustati, kell 14.15 aga anti meelevalduse toimumiseks siiski luba. (Dalos 2007: 6-7)

Selline otsustamatus tuli demonstrantidele ainult kasuks, sest vastukäivad teated raadios äratasid üha laiemat huvi. Teel kell 15 algavale meelevaldusele liitus rahvamassiga järjest uusi inimesi. Bemi kaju juurest liiguti Parlamendi ette, kus taheti kuulda parteisse tagasi võetud Nagy'i. Alles parteijuhtkonna kutse peale nõustus Nagy Parlamenti minema. Seal pidas ta lühikese ja rahva meelehärmiks mitte midagi ütleva kõne, mille lõpus palus inimestel koju minna, lauldi ka koos hümmi. Selleks ajaks oli tänavatele kogunenud juba rohkem kui 200 000 inimest. (Salamon 2005: 221)

Paljud rahvamassist liikusid Stalini kaju juurde, mis meelevalduste käigus ümber lükati. Teised meelevaldajad jõudsid Raadiomaja juurde, kus nõuti 16 punkti ettelugemist raadioeetris. Osa Raadiomaja kaitsvaid sõdureid aga andsid ära oma relvad või asusid ka ise meelevaldajate poolele, kuid ÁVH (Államvédelmi Hatóság – Riikliku Julgeoleku Amet) üksused avasid rahvahulga pihta tule. Hommikuni kestva võitluse tulemusena läks Raadiomaja meelevaldajate kätte. Nõukogude väed jõudsid linna kesköö paiku, ülestõus levis üle linna. (Bereczki 2006)

24. oktoobri hommikul teatati raadios Imre Nagy'i peaministriks saamisest, samuti sellest, et korra jaluleseadmises osalevad valitsuse palvel Nõukogude väed. Rahutused levisid ka väljapoole pealinna. Päeva jooksul kordunud üleskutsed võitluse lõpetamiseks jäid tulemusteta; eri linnaosades organiseeriti relvastatud vastupanugruppe, millel olid konkreetsed juhid ja oma kindlaks määratud tegutsemispiirkond. (Dalos 2008: 74-76)

25. oktoobrit võib pidada Ungari ülestõusu üheks verisemaks päevaks. Tänavatele tulnud rahvas hakkas Nõukogude sõduritele selgitama, et Budapestis toimuv ei ole fašistlik liikumine. Rahulikuks meelevalduseks Parlamendihoone ette liiguti juba koos tankidega. Kuid korraga avasid julgeolekutöötajad Parlamendi katuselt rahva pihta tule

(Berezki 2006). Tekkinud segaduses hakkasid tulistama ka Nõukogude üksused. Paanikas rahvamassil polnud põgeneda kuhugi, sest kõrvaltänavad olid suletud. Surma sai umbes 100 inimest, haavata 300 (Békés, Byrne, Rainer 2002: 196-197).

Samal päeval sai János Kádár Ernő Gerő asemel partei esimeseks sekretäriks.

Järgmistel päevadel levis võitlus üle kogu Ungari. Puhkes üldstreik, mille käigus loodi vabrikutes ja riigiasutustes töölisnõukogusid ja revolutsioonilisi komiteesid. Nõukogude väeüksuste juhtkond oli sunnitud tunnistama, et ei suuda ülestõusu maha suruda ja nii algasid läbirääkimised ülestõusnutega. Reorganiseeriti valitsus. (Salamon 2005: 223)

28. oktoobril kuulutas Imre Nagy välja relvarahu. Oma õhtuses raadiokõnes nimetas Nagy toimunut rahvuslik-demokraatlikuks rahvaliikumiseks toetades ülestõusu esimest korda avalikult. Ta teatas ÁVH laiali saatmisest ja Rahvuskaardi loomisest (Békés, Byrne, Rainer 2002: 203) ning Nõukogude vägede lahkumisest Budapestist. Kuid Ungari rahvas nõudis enamat – Nõukogude vägede välja viimist kogu Ungari territooriumilt, mitmeparteisüsteemi ja väljaastumist Varssavi Lepingu Organisatsioonist (Varssavi pakt).

30. oktoobril kaotaski Nagy üheparteisüsteemi ja nimetas ametisse koalitsioonivalitsuse, kuhu kaasati kõik viimastel vabadel valimistel (1946) osalenud parteid (Tiitsaar 2006: 11). Samal päeval peale kolmetunnist verist võitlust vallutasid relvastatud ülestõusnud Budapesti Parteikomitee hoone Köztársasági väljakul. Partei peakorter oli likvideeritud ÁVH ja kommunistliku parteiaparaadi vasturevolutsiooniline keskus.

31. oktoobri pärastlõunal andis Imre Nagy teada, et alustati läbirääkimisi Nõukogude vägede väljaviimiseks Ungarist. Valmidust antud küsimuses läbirääkida ilmutas Nõukogude juhtkond oma 30. oktoobri deklaratsiooniga. Tegelikult aga algas uute Nõukogude vägede sissetoomine (Berezki 2006). Protestiks teavitas Nagy 1. novembri õhtul avalikkust, et Ungari astus välja VLO-st ja valitsus deklareeris Ungari neutraliteeti. Neutraliteet kuulutati, sest nii polnud Nõukogude Liit ja Ungari enam sõjalises liidus ja Nõukogude vägedel puudus õiguslik alus Ungaris viibimiseks. (Tiitsaar 2006: 12)

Hoolimata Ungari valitsuse protestist ja jätkuvatest läbirääkimistest jätkas Moskva oma vägede ümberpaigutamist. 2. novembril saadab Nagy sellekohase kirja ÜRO peasekretärile. 4. novembri varahommikul asusid Nõukogude väed üldisele rünnakule Budapestile ja teistele Ungari linnadele. Tund aega hiljem teavitas Imre Nagy Ungari ja maailma üldsust Nõukogude vägede rünnakust, kuid ei andnud käsku vastupealetungiks, samas ka ei keelanud seda. Seetõttu oli vastupanu spontaanne, kuid arvestatav. Nagy ise ja osa tema valitsuse liikmetest asusid Jugoslaavia saatkonda varjule. (Békés, Byrne, Rainer 2002: 216)

Vaatamata Nõukogude vägede hävitustööle ja uue, Kádári valitsuse ametisse asumisele 7. novembril jätkus vastuhakk püsima jäänud režiimile. Nõukogude ja Ungari julgeolekuüksustel tuli pidevalt tegeleda tööliste streikide ja demonstratsioonide likvideerimisega. Aktiivne relvastatud vastupanu kestis Budapestis veel kaks nädalat. Tiitsaare (2006:12) järgi toimus lõplik mahasurumine pärast Ungari Sotsialistliku Töölispartei Keskkomitee nõupidamist 2.-5. detsembril, millele järgnes karistuste karmistamine ja arreteerimiste laine. Spontaanseid vastupanuakte ja protestistreike pandi toime veel jaanuariski. Nii võeti 7. jaanuaril 1957 muuhulgas vastu ka seadus, et surmanuhtluse võib määrata ka „streigile õhutamise” eest. (Lendvai 2008: 167)

Lisaks relvastatud ülestõusu mahasurumisele oli Kádári ülesandeks partei maine taastamine ja majanduse jalule aitamine. Kuid tal polnud teadagi isetegevusvabadust – juhendid tulid Moskvast. Kusjuures Kádárit jälgis pidevalt kolm julgeolekumeest. Esmaseks probleemiks Nõukogude juhtkonnale oli, mida peale hakata Nagy’i ja tema kaaskonnaga. Kádár oli tegelikult valmis laskma Nagyil minna, kui ta ainult tunnistaks oma vigu ja avaldaks toetust režiimile. Kuid Nõukogude delegatsioon Ungaris tuli ideele ahvatleda Nagy saatkonna territooriumilt välja, seejärel arreteerida ja saata Rumeeniasse. Kádár nõustuski. (Békés, Byrne, Rainer 2002: 364-366)

22. novembril andiski Kádár Nagy’ile garantii, et ta pääseb Jugoslaavia saatkonnast koju, kuid tegelikult arreteeriti ja viidi järgmisel päeval kaaslastega Rumeeniasse. Kohtuprotsess Nagy’i üle algas alles 5. veebruaril 1958, lõppes 15. juunil ja järgmisel päeval viidi surmaotsus täide. Revolutsioonis osalenute viimased hukkamised viidi täide 1961. aastal. (Tiitsaar 2006: 12-13)

Lääne suurriigid jäid toimunu suhtes pealtvaatajateks. Võib öelda, et II maailmasõja järel tekkinud *status quo* oli omaks võetud ega soovitud seda kahtluse alla seada. Lendvai (2008: 174) toob välja, et Lääneriikide väljaütlemised olid küll kantud antikommunistlikust ideoloogiast, ent reaalse tegevde planeerimisel lähtuti tegelikest geopoliitilistest huvidest. Külma sõja õhkkonnas oli 1956. aasta sügisel teravnemist palju. Ungari sündmustelt viis fookuse eemale juba suvel tekkinud Suessi kriisi kulmineerumine sõjaliseks konfliktiks oktoobri lõpus. NSVL kasutas kriisi vastupropagandaks süüdistades ÜRO istungitel Lääneriike teiste riikide siseasjadesse sekkumisel.

Nõukogude Liidule sobis Lääneriikide distantseeruv positsioon nii Poola kui Ungari sündmustest. See oli justkui garantiiks, et ka tulevikus tekkivate konfliktide julmal lämmatamisel ei pea Lääne seisukohaga arvestama (Békés 2006: 6-7). Ühtlasi näitas revolutsiooni mahasurumine, et Nõukogude Liidu totalitaarne süsteem ei ole reformitav.

2. Trükiajakirjanduse rollist Nõukogude ühiskonnas ja ENSV-s

NSV Liit oli totalitaarne riik, millele oli omane üldsuse hoidmine juhtkonna pideva kontrolli all. Kontrolli teostasid partei, siseministeeriumi ja julgeolekuorganite vastavad allasutused. Repressiivsete meetmete kõrval mängis totalitaarse režiimi jaoks väga olulist rolli oma ideoloogia juurutamine ühiskonnas. Riigialamatest lojaalsete või vähemalt režiimile mittevastanduvate kodanike kasvatamiseks oli ühendatud kontrolli- ja järelvalvesüsteem võimuorganite poolt paika pandud ideoloogiliste printsiipide levitamiseks.

Kõige olulisemate ideoloogiliste küsimuste arutamise ja vastavate käitumisprintsiipide väljatöötamisega tegeleti Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei (NLKP) juhtorganites, seega riigi kõrgeimal võimutasandil. Partei poliitilise juhtimisega tegeles NLKP Keskkomitee Presiidium. Keskkomitee struktuuriüksustes tegeleti ka kultuuri- ja ideoloogiaküsimustega. Keskkomitee tasand oli printsiipide väljatöötamise ja otsuste vastuvõtmise tasand, ettekirjutusi pidid propageerima ja nende täitmist jälgima parteiasutuste võrk üle maa – partei maakonna- ja linnakomiteed, asutuste algorganisatsioonid jne. Suurim jõud oli kõrgeimatel üksustel, parteikongressidel ja pleenumitel vastu võetud otsustel. Pärast otsuse vastuvõtmist levitati seda ajakirjanduse kaudu ning otsuse valdkonnaga tegelevate institutsioonide kaudu, ka saadeti ideeliselt ustavaid ja pädevaid parteiliikmeid liiduvabariikidesse otsuseid kommenteerima ning elluviimiseks praktilisi näpunäiteid jagama. (Kreegipuu 2005: 27, 30)

Parimaks kanaliks parteipropaganda ja oma ideoloogiliste tõekspidamiste levitamisel hoidmaks inimesi tasalülitatuna peeti just ajakirjandust. Lõhmuse järgi oli ajakirjandus nõukogude süsteemis ainult vahendiks (objektiks), sest ideoloogilisele käsitlemisele olid allutatud kõik ajakirjanduse põhilised funktsioonid, nagu info edastamine, silmaringi laiendamine, meelelahutus. Ajakirjandusel ei võinud olla omaette eesmärke (subjektsust). (Lõhmus 1999: 12)

Ajakirjandust sai ja tuli pidevalt hoolikalt kontrollida ja suunata. Ajakirjanduse, nagu kogu ühiskonnagi, juhtimine oli hierarhiline ja tsentraliseeritud. Kehtis nn *demokraatliku tsentralismi põhimõte* – ajakirjandussüsteem pidi vastama ühiskonna poliitilise juhtimissüsteemi struktuurile. Demokraatia pidi väljenduma selles, et elanikkonna igale põhigrupile pidi olema oma väljaanne, tegelikkuses sellega aga ei arvestatud. (Uus 1998: 5)

Välise ja vormilise külje pealt avaldus tsentraliseeritus selles, et kõigis liiduvabariikides ilmusid sarnased ajalehed ja ajakirjad (kompartei leht, komsomoli leht, loomeliitude leht, sageli ka talurahva leht, spordileht, linnade ja rajoonide lehed, suurte ettevõtete ja ülikoolide lehed) ning toimetuste struktuurid, töö- ja palgatingimused suurt ei erinenud (Vihalemm, Lauristin 2004: 4). Ühtsetele mallidele oli allutatud ka sisuline ülesehitus: põhilise ja tähtsaima osa ajalehtede esikülgedel moodustasid parteiliidrite kõned ja ülevaated nõukogude organite tegevusest, muude temade kajastamine oli viidud miinimumini ja surutud lehtede tagaküljele. Väljaande suunitlus ega sihtgrupp ei määranud seejuures mingit rolli. (Kreegipuu 2005: 44)

Ajakirjanduse juhtimisskeem oli üsna segane. Nii üleliidulisel kui vabariiklikul tasandil pidid kontrollimise ja suunamise ülesandeid täitma mitmed institutsioonid, millest peamised olid partei- ja tsensuuriorganid. Ajakirjanduse juhtimine suures osas just tsenseerimises väljenduski. Suur roll tsenseerimisel oli trükiasjade peavalitsusel (Glavliti), millel oli oluline osa ka ajakirjandussüsteemi kujundamisel. Lisaks Glavliti allasutustele täitsid tsensurite rolli ka partei- ja julgeolekuasutused. Tsensuuriasutused allusid parteile tsensuuriametkondade parteialgorganisatsioonide kaudu. Seega oli parteil ühelt poolt suuniseid andev ja teisalt otseselt kontrolliv ja jälgiv roll. (Kreegipuu 2005: 45-46)

Erinevate trükiväljaannete kontrollimise, juhtimise ja suunamisega tegelesid Keskkomitee propaganda- ja agitatsioonivalitsuse allüksused nagu ajalehtede osakond, keskajalehtede osakond (kontrollis ja suunas Moskva keskajalehti), vabariiklike ja oblastilehtede osakond, linna- ja rajoonilehtede osakond. Nendesse tuli saata ajakirjandusväljaannete signaaleksemplare, alates 1956. aastast kontrolleksempelare.

Partei esindajalt pidid kõik ajalehenumbrid trükkimiseks loa saama. Päevalehtede trükkimine kuga oli aga kiire ja parteiorganite tegevus jäi pigem tagantjärele arvamuse, nõuannete, noomituste ja juhiste andmiseks. (Veskimägi 1996: 54-55)

Eesti NSV tasandil juhtisid ajakirjandussüsteemi EKP Keskkomitee, partei maakonna- ja linnakomiteed. Parteilist juhtimist teostati läbi EKP KK presiidiumi ja pleenumite otsuste. Ka EKP KK juurde kuulus propaganda ja agitatsiooniosakond, millel olid ajakirjandussektor, partei rajooni- ja linnakomiteed. Parteikomiteedes kinnitati toimetuste plaanid ja kinnitati ametisse juhtivajakirjanikud. (Uus 1998: 5)

EKP KK jälgis lisaks oma häälekandjatele pidevalt ka kõiki teisi Eesti päeva- ning nädalalehti, maakonnalehti, ajakirju, seda kuni kohalike, masina-traktorijaamade lehtede ja asutuste seinalehtedeni välja. EKP KK presiidium vastutas selle eest, et kajastataks operatiivselt ja parteipoliitilist joont järgides NLKP KK otsuseid, nõukogude liidrite sõna- ja seisukohavõtte, tähtsamaid kohalikke ja üleliidulisi programmilisi projekte, kampaaniaid ja protsesse (viisaastakuplaanide täitmine jne). (Kreegipuu 2005: 49, 51)

Ideoloogilisi eksimusi arutati EKP KK büroos ja teistes parteiorganites. Poliitilisi vigu otsiti kõikjalt, valdkond ei olnud määrav. Ka trükivead said tähelepanu osaliseks – vahelejäädud täht võis omandada olulise poliitilise värvingu, rääkimata eksitava sisuga materjalidest kui ka parteijuhtkonna meelest olulise materjali avaldamata jätmisest. (Kreegipuu 2005: 68, 71)

Nagu juba eespool mainitud, oli partei kõrval oma koht ka teistel ametiasutustel, tsensuuriametkondadel, mis tegelesid otsese tsenseerimisega. Et kõik väljaanded olid mingite ametkondade või institutsioonide häälekandjaiks, oli nende otsene kontrollimine ja suunamine vastavate institutsioonide ülesanne. Tsenseerimise eesmärk oli takistada tõese info jõudmist inimesteni, tegelike probleemide kajastamise asemel suruti peale moonutatud maailmapilti, taheti mõjutada inimeste mõtlemist ja käitumist soovitud suunas.

Tsensuuri ajendas hirm, et tegelik sõnum ja tekst võiks jõuda vastuvõtjani muid kanaleid pidi (nt Lääne raadiojaamade kaudu). Oluline oli ise esimesena inimesteni jõuda. Kardeti teise allika tõde, sest nii võis üks manipuleerimise kuldreegel – esimese allika ja hinnangu otsustav mõju – pöörduda manipuleerijate eneste vastu. Selle ennetamiseks kasutati üha uusi propagandavõtteid. (Lõhmus 1999: 73)

Trükimeedial puudus sõltumatus ka majanduslikus mõttes, ajalehed allusid kirjastustele. Tiraaž ja maht (4 lehekülge) olid limiteeritud. Kui näiteks Rahva Häälimus mõne tähtsündmuse puhul (parteikongress, ülemnõukogu istungjärk, oktoobri pidustused) 8-leheküljelisena, tuli üks tavaline lehenumber vahele jätta, sest päevalehti võis aastas ilmuda täpselt 300 numbrit. (Uus 1998: 6)

Eesti NSV Ajakirjanike Liit loodi alles 1957. aasta augustis. Nii ei saa 1956. aasta kontekstis rääkida ajakirjanike kontrollimisest ajakirjanikke ühendava kutseorganisatsiooni kaudu. Ajakirjandust juhtisid trükiväljaannete toimetused. Toimetused olid ühtaegu parteiline, loominguline ja tootmiskollektiiv. Lisaks toimetajatele olid lehtede juures ka sekretärid, kes vastutasid igapäevatöö koordineerimise, tehniliste väljakutsete ja plaanide täitmise eest. Nii toimetajad kui sekretärid olid pidevas ühenduses parteiorganitega, tuli käia nõupidamistel, istungitel jne. (Kreegipuu 2005: 49-50)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nõukogude ajakirjandus allus täielikult reguleerimisele ja kontrollimisele, ta oli käsuajakirjandus (Uus 1998: 6), parteipropaganda tööriist, mille eesmärk oli ideoloogiline tasalülitamine, mitte informeerimine. Sellest lähtuvalt polnud olemas ka massikommunikatsiooni. Lõhmus (1999: 81) ütleb: „Seda, millega tegeles nõukogude ajakirjandus, võib nimetada massimanipulatsiooniks.”

2.1. Nõukogude ajakirjanduse viis kontrollitasandit

Vihalemm ja Lauristin (2004: 4-6) eristavad Stalini-järgses meediasüsteemis viit tasandit erineva kontrolli astme ja kontrolli vormi teostamise alusel.

Esimese tasandi moodustasid väljaanded, mis allusid täielikule kontrollile ja mille tekstid olid kanoniseeritud – allutatud kindlatele sisulistele ja vormilistele skeemidele. Sellised tekstid pidid olema suunaandjad ja eeskujud teistele meediatekstidele ja kogu ideoloogilisele süsteemile. See tase hõlmas üleliidulist parteiajakirjandust, tähtsaim oli

ajaleht Pravda, NLKP Keskkomitee häälekandja. Eesti NSV-s ilmuvatest ajalehtedest kuulus esimesele tasandile Sovetskaja Estonija, sest venekeelsete tekstide kanoniseeritust oli kergem igapäevaselt kontrollida.

Kõige suurem kanoniseeritud tekstide tootja oli TASS (Telegrafnoje Agentstvo Sovetskogo Sojuza). Kõik välisuudised ja üleliidulised uudised tulid TASS-lt. TASS tootis ka juhtkirju, kommentaare, ideoloogiliselt kõige olulisemaid artikleid, mis sisaldasid ajaloo tõlgendamist, kompartei tegevust, tähtpäevade kajastamist ja rahvusvahelisi suhteid. Eesti NSVs oli TASS-i osakonnaks ETA. ETA tekstid koostati ka vene keeles, et neid oleks parem kontrollida. TASS kujutas endast NLKP KK üht osakonda ja tegi tihedat koostööd ka KGB-ga, ajakirjandusega tänapäevases mõistes oli TASS-l vähe ühist.

Eesti keel oli tõkkeks paljude ideoloogiliste kaanonite levikul ja omaksvõtul, seetõttu oli Rahva Hääle teise tasandi väljaanne. Kontroll oli küll range, kuid mitte täielik ja teatud erinevused tekstides lubatud. Kuigi rahvuskeelset käsitlust peeti vähem täpseks ja vähem oluliseks, oli Rahva Hääle EKP KK häälekandjana näol tähtsaim eestikeelne nõukogude ajaleht, mis pidi suunama ka teiste eestikeelsete ajalehtede tööd. Komsomoli väljaanded, nagu seda oli Noorte Hääle, jäid teise ja kolmanda taseme vahele. Vabama teemakäsitluse tingis see, et ametlike teadete kõrval avaldati rohkelt väljapoole poliitikat ja majandust jäävaid tekste.

Kolmas, keskmise kontrolli tasand hõlmas kohalikke ajalehti (linna- ja rajoonilehed) ja vastutus ideoloogilise sobivuse eest oli jäetud (pea)toimetajale linna- ja rajooni parteikomiteede järelevalve all, järelkontrollisid Glavlit ja EKP KK. Sellele tasemele kuulusid Tallinna Õhtuleht ja Tartu Edasi. Nii oli neile lubatud rohkem kui Rahva ja Noorte Häälele.

Kontrolli neljandal tasemel kehtis kõige suurema vabaduse aste, sinna kuulusid spordiväljaanded, kultuuriväljaanded – Sirp ja Vasar, Looming – ja naisteajakirjad. Viies tasand jäi aga väljapoole nõukogulikku kontrolli ja selle moodustasid poollegaalne ja illegaalne meedia: omavalmistatud almanahhid, seinalehed, Nõukogude blokile suunatud poliitilised raadiojaamad. (Vihalemm ja Lauristin 2004: 4-7)

3. Uurimismaterjal ja metoodika

3.1. Vaatlusalused lehed ja valim

Analüüsi valimisse kuulus 514 artiklit, mis ilmusid ajalehtedes Rahva Hää!, Noorte Hää!, Edasi ja Õhtuleht vahemikus 26. oktoober 1956 – 30. detsember 1956. Need ajalehed valiti, sest nende levik/lugejaskond oli ENSV-s suurim eestikeelsete ajalehtede hulgas. Rahva Hää! oli suurima tiraažiga ja pidi olema teistele eestikeelsetele lehtedele ideoloogiliseks eeskujuks. Noorte Hää! komsomoli häälekandjana oli samuti vabariikliku levikuga, aga sihtgrupp olid noored, nii on kaetud suurem osa võimalikest lugejatest. Piirkondlikud Edasi ja Õhtuleht valiti, et leida, kas erinevust kanoniseeriva/suunava Rahva Häälega on.

1955. aastal oli Rahva Hääle trükiarv 99 000, Noorte Häälel 41 000, Õhtulehel 34 000 ja Edasil 14 000 (Vihalemm ja Kõuts 2004: 65).

Tekstid valis autor välja Tartu Ülikooli Raamatukogu arhiivis nimetatud ajalehti lugedes ja keskendudes märksõnale „Ungari”. Lõplik valik tehti tekste läbi lugedes, nii jäid välja nupukesed, mis otseselt ei kajastanud sündmuste käiku, nt „Teade dinee toimumisest ÜRO-sse akrediteeritud NSV Liidu esinduses”.

Lugemise käigus selgus, et Õhtulehe 264. number (27.10.) ja Edasi 238. number (1.12.) on kaduma läinud. 31.12. ei ilmunud ükski uuritava teema kontekstis huvi pakkuv tekst (oli esmaspäev, ilmus ainult Õhtuleht, kus temakohaseid uudiseid ei olnud).

3.2. Uurimismeetod

Oma töös kasutan valimisse kuulunud artiklite analüüsimiseks kontentanalüüsi meetodit. See meetod on vana (20. sajandi esimestest kümnenditest) ja palju kasutatud leidnud just ajakirjandustekstide uurimisel. Tuntud meediateoreetik Denis McQuail peab seda olulisimaks uurimismeetodiks selles valdkonnas. (McQuail 2000: 293)

McQuail (2000: 292) toob ära Bernard Berelsoni definitisooni, milles kontentanalüüsi nimetatakse uurimistehnikaks, mis kirjeldab objektiivselt, süstemaatiliselt ja kvantitatiivselt kommunikatsiooni manifesteeritud sisu. Katrin Oja

(2005: 27) järgi võimaldab see uurimisviis suurte tekstimassiivide mitmekülgset analüüsi ning näitab, kui sageli erinevaid teemasid kasutatakse ja millised on nende omavahelised seosed.

Kvantitatiivset sisuanalüüsi peetakse üsna objektiivseks ja usaldusväärseks, sest on samade kategooriate alusel korratav. Tulemuseks on süstemaatiline ülevaade, see meetod on üldistav ja võimaldab tegeleda ühiku (teksti) nähtava osaga. Seepärast ei sobi kontentanalüüs varjatud tähenduste uurimiseks. Kontentanalüüsil ei ole ajalisi piiranguid, see meetod sobib nii kaasaegsete teemade kui vanemate tekstide vaatlemiseks.

Võimaliku ohuna võib välja tuua asjaolu, et kategooriate moodustamine ei pruugi lähtuda niivõrd uuritavast tekstist, kuivõrd uurija enda väärtuste süsteemist. Ka tulemused lähtuvad uurija tõlgendusest, seega meetod on siiski uurijakeskne. Kontentanalüüs pole usaldusväärne uurimaks tekstis esindatud väärtusi, stiile ja tõlgendusskeeme. Sestap jäeti uurimata võimalik mõju lugejaskonnale.

Peale tekstikogumi moodustamist koostati edasiseks analüüsimiseks kategooriate süsteem (vt Lisa 1). Iga artikli puhul määrati ilmumisaeg, ajaleht, lehekülg, suurus, žanr, autor, teema (fookus peateemana või kõrvalteemana) ja pildimaterjali olemasolu. Teemadesse määramine otsustati enamasti esimeste lõikude põhjal, mitme teemaga artikli puhul otsustati teema selle järgi, milline teema oli valdavaks.

Saadud tulemused (kategooriate esinemissagedus) kanti MS Exceli keskkonda, mis võimaldas ka tulemuste esitamist graafilisel kujul.

Kontentanalüüsi uurimisühikuks on tekst.

3.3. Uurimisküsimused ja hüpoteesid

Uurimisülesandeks on anda ülevaade Ungari ülestõusu kajastamisest nii Rahva Hääles, Noorte Hääles, Õhtulehes kui ajalehes Edasi.

Uurimisküsimused:

1. Kas väljaanniti on erinevusi artiklite mahus?
2. Millistel lehekülgedel tekstid asuvad?
3. Kes on tekstide autoriks?
4. Milliseid temavaldkondi puudutatakse seoses Ungari ülestõusuga?

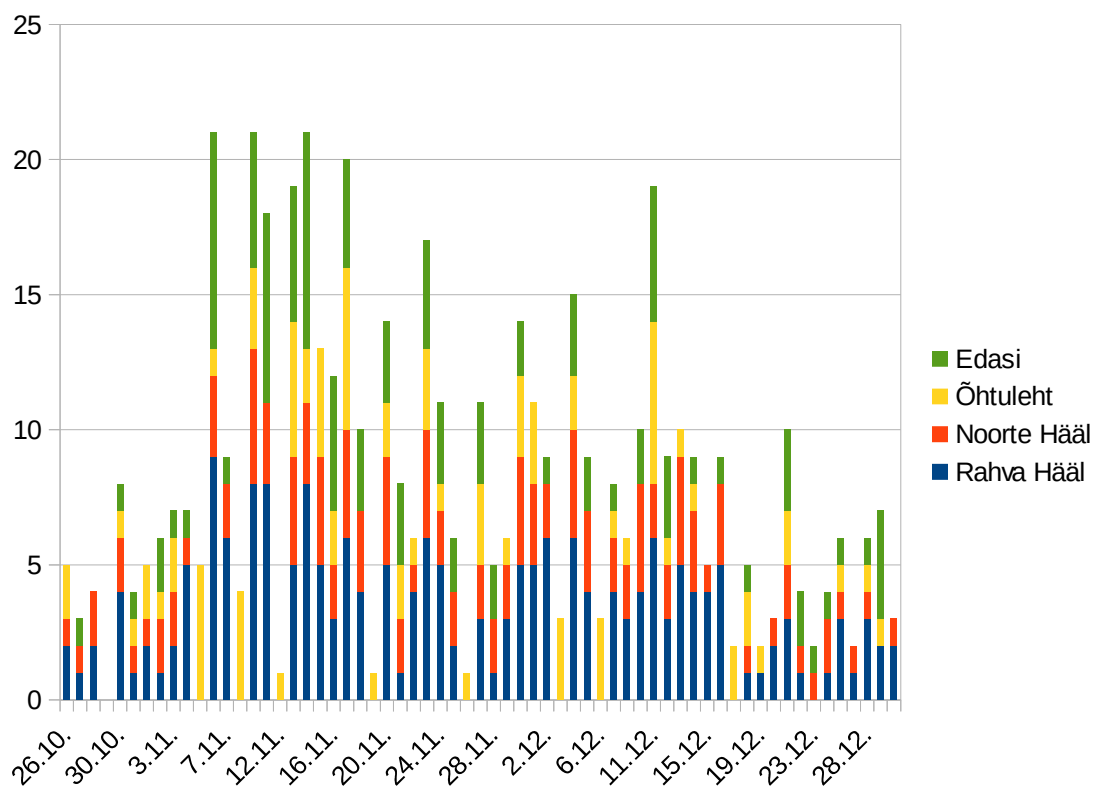
Püstitatud hüpoteesid:

1. Rahva Hääel on juhtival ja suunaandval kohal – ta on partei hääel kandja, seal ilmub kõige rohkem kanoniseeritud tekste
2. Nõukogude ajalehtedel on kindel struktuur – välisuudised on surutud viimasele leheküljele
3. Artiklid pärinevad TASS-ilt – Ungari ülestõusu kajastamine on ideoloogiliselt tähtis teema
4. Kajastamine on ideoloogilises võtmes – esitatud versioon sündmuste käigust on Nõukogude Liidu huvidest lähtuv

4. Tulemused

4.1. Ilmunud artiklite arv

26. oktoobrist kuni 30. detsembrini 1956. aastal ilmus Rahva Hääles Ungari sündmustega seotud artikleid 196, Noorte Hääles 118 artiklit, Õhtulehes 92 artiklit ning ajalehes Edasi 108 artiklit. Kogu perioodi jooksul kokku 514 valimisse kuulunud artiklit.

Graafik 1: Ilmunud artiklite arv päevade kaupa

Lisatud graafik peegeldab artiklite arvu päevade kaupa, vasakul olev tulp näitab, mitu artiklit päevas ilmus.

Tuleb silmas pidada Õhtulehe ilmumise eripära. Kui Rahva Häälel, Noorte Häälel ja Edasi ilmusid ka pühapäeviti ning esmaspäeviti ei ilmunud, siis Õhtuleht vastupidi „puhkas” pühapäeval ja ilmus esmaspäeval. Nii on graafikus kõrvuti tulbad (nt 4.11. ja 5.11., 18.11. ja 19.11.), kus ühes on näha Rahva Hääle, Noorte Hääle ja Edasi artiklid, mille kõrval tulp ainult Õhtulehes ilmunud artiklitega. See tendents kaob detsembri teises pooles, mil üldine artiklite hulk väheneb ning tiheneb selliste päevade arv, mil mõnes lehes Ungarit puudutavaid artikleid ei ilmugi.

Üldiselt ilmusid päevalehed 6 korda nädalas. Edasi ilmumissagedus oli harvem, 5 korda nädalas; lisaks esmaspäevale ei ilmunud veel neljapäeviti.

Kõige rohkem artikleid ilmus novembri esimeses pooles. Näiteks 6. novembril ilmus Rahva Hääles 9, Noorte Hääles 3, Õhtulehes 1 ja ajalehes Edasi 8 artiklit. Õhtulehes olid mõned sel päeval teistes lehtedes kajastatavad uudised ilmunud juba esmaspäeval 5.11.

Võib öelda, et peale 5. novembrit tõusis Ungari sündmuste kajastamine hüppeliselt. See tendents on seletatav 4. novembri ootamatute sündmustega, Nõukogude Liidu sõjalise sekkumisega. Et ülestõusu mahasurumine oli verine, leidis sündmus laialdast kajastust Lääne meedias. Selline tähelepanu tekitas vastureaktsiooni üha uute propagandistlike tekstide avaldamise näol. Ka tuli samal perioodil peetava ÜRO Peaassamblee XI istungjärgul Suessi kriisi teema kõrvale Ungari küsimus. Nõukogude Liidule heideti ette sõjalist tegevust Ungaris, mis omakorda päädis pikkade sõnavõttudega istungitel oma tegevuse kaitseks, needki said rohkearvuliselt meediakajastust.

Õhtulehes ei ilmunud ühtki artiklit kümnes numbris 29.10., 28.11., 10.12., 15.12., 20.12., 22.12., 24.12., 25.12., 27.12., 31.12.

Edasis ei ilmunud kuues numbris 26.10., 28.10., 8.12., 15.12., 19.12., 30.12 .

Noorte Hääles ei ilmunud kahel päeval 19.12., 29.12.

Rahva Hääles ainult ühes numbris 23.12.

Kui muidu ilmusid ajalehed 6 korda nädalas (Edasi 5 korda), siis Oktoobripühade tõttu 8. ja 9. novembril ei ilmunud Rahva Häälel, Noorte Häälel ega Edasi; Õhtuleht jäi ilmumata 7. ja 8. novembril.

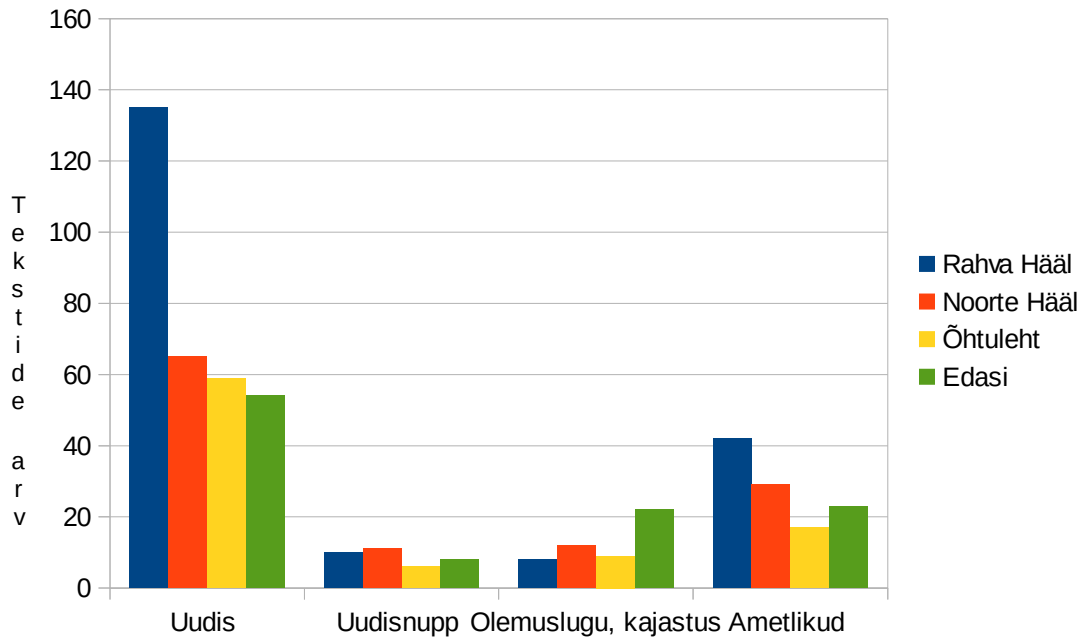
4.2. Žanrid

Vaadeldavad artiklid on jaotatud järgmistesse žanrikategooriatesse:

- 1) uudis
- 2) uudisnupp – paarilausealine uudisliku sisuga tekst
- 3) olemuslugu, kajastus
- 4) ametlikud tekstid
 - a) kõne, sõnavõtt, ettekanne
 - b) avaldus, kommünikee
 - c) telegramm, kiri
 - d) läkitus
 - e) muud : deklaratsioon, Pravda juhtkiri, üleskutse, seadlus, programm, otsus, õiendus
- 5) piltuudis

Selliste žanrikategooriate moodustamine on mõnevõrra tinglik. Et nõukogude ajakirjandus polnud vaba ajakirjandus ning tekstid olid üles ehitatud kindlaid ideoloogiaprintsiipe järgides, pole „uudised” ja „uudisnupud” seda kaasaegses tähenduses, ent neis võib näha siiski uudislikke jooni. Samuti on tinglik kolmas kategooria: olemuslood ja kajastused. Siin on olemuslugudena käsitletud tekste, mille sõnakasutus on uudistest vabam, keskendutakse mingile konkreetsemale probleemile, kasutatakse pealtnägijate-osalejatega vestluskatkeid. Kajastustena on vaadeldud tekste, mis on hulga pikemad kui uudis, jutustava sisuga, ent pole ka olemuslood, näiteks mõned ÜRO tekstid.

Veel tollaegsetest eripäradest: ei olnud arvamusalugusid – ainus õige arvamus oli partei arvamus. Intervjuusid (küsimused-vastused) polnud. Nt kui ilmub Budapesti Raadio intervjuu Ferenc Münnichiga („Ungari pagulastele on avatud tagasitee kodumaale. Ungari relvastatud jõudude ministri Ferenc Münnichi intervjuu” Rahva Hääl 2.12. ja Õhtuleht 3.12.), ei ole see klassikalises mõttes intervjuu – nimetatakse, et Münnich andis intervjuu, tehakse osaline ümberjutustus (mitte tervest intervjuust) ja tuuakse välja mõned tsitaadid.

Graafik 2: Tekstide žanridesse jagunemine

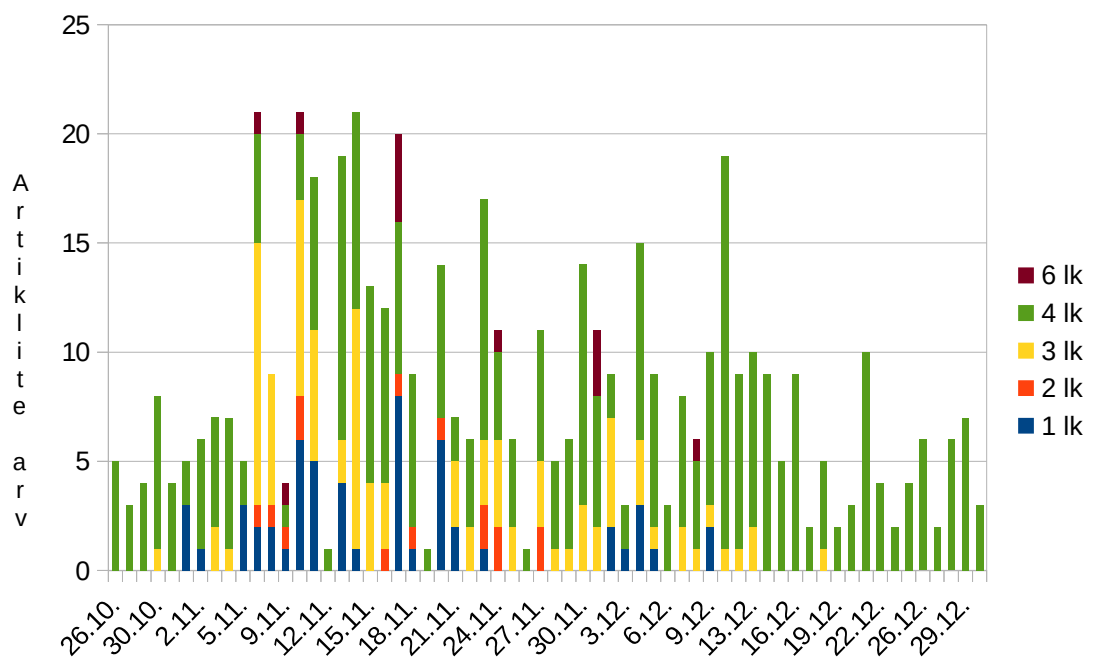
Graafik kajastab nelja suuremat kategooriat. Piltuudiseid ilmus igas lehes ühel korral, kokku 4, nii väikse arvu tõttu ei ole seda graafikul.

On näha, et kõige rohkem uudiseid ilmus Rahva Hääles: 135. Seda on peaaegu kaks korda rohkem, kui teistes lehtedes. Seevastu uudisnuppude (miniuudised, kuni 300 tähemärki) jaotuvus on enam-vähem samaarvuline. Ametlike tekstide trükiarvus on jällegi ootuspäraselt esikohal Rahva Hääls. Just seal ilmus kõige rohkem kanoniseeritud tekste: oktoobripäeva kõned, sõnavõtted ÜRO istungitelt, sotsialismimaade ühisavaldused, Bulganini läkituste vahetused D. Eisenhoweri, G. Mollet' ja Eden'iga jne.

Tegelikult saab öelda, et ideoloogiliselt kõige olulisemad tekstid trükiti kõigis: läkitused, põhilised kõned, avaldused ja deklatsioon ilmus igal pool.

4.3. Lehekülg

Tolleaegsed ajalehed olid enamasti neljaleheküljelised, erandkorras oli ka kuus lehekülge – antud perioodil oktoobripühadel Õhtulehes 6. ja 9. novembril ning ka mõnel laupäeval. 6-leheküljelise Õhtulehe viimane lehekülg samal positsioonil, mis neljaleheküljeliselgi – välisuudistele. Rahva Hääles, Noorte Hääles ega ajalehes Edasi lisalehti ei olnud.

Graafik 3: Artiklite jagunemine lehekülgedel

Graafikul on toodud artiklite alguse leheküljed. Kui tekst kandus üle mitme lehekülje, siis ainult esimene märgitud, teised graafikul ei kajastu.

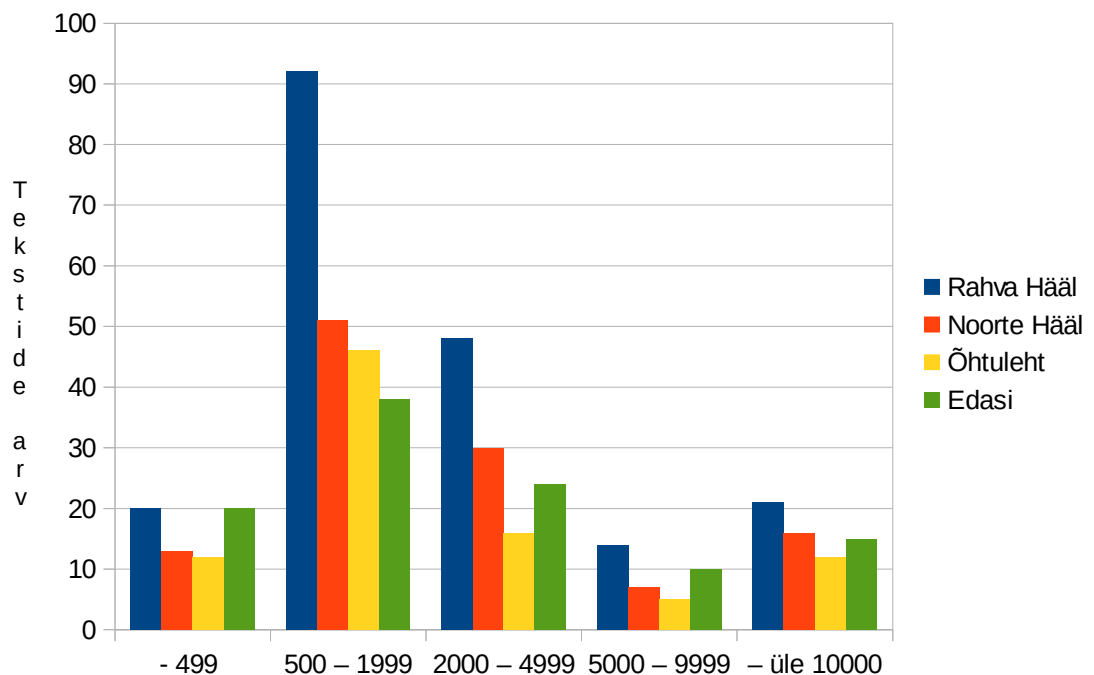
Ootuspäraselt avaldati esilehekülgedel kõned ja muud kanoniseeritud tekstid: läkitused, ühisavaldused, kommünikeed. Uudisväärtuse järgi lehekülgedele jaotumine pole nõukogude ajakirjandusele iseloomulik, välisuudiste jaoks oli neljas lehekülg. Ometi võib veidi eripärasid näha seoses Ungari sündmuste kajastamisega. Kõrvale jättes kõned, läkitused ja Nõukogude Liidu ühisavaldused mõne teise sotsialismimaaga, mis

asusid nagunii esimesel lehel, on näha uudiseid, uudisnuppe ja olemuslugusid liikumas neljandalt leheküljelt ka kolmandale. Seda just peale ülestõusu mahasurumist, alates 6. novembrist. Mõned uudised trükitakse ka esilehekülgedel.

4.4. Suurus

Suuruse järgi on artiklid koondatud viide rühma (tähemärkides tühikuteta):

- päris väike – 499 tähemärki
- väike 500 – 1999 tähemärki
- keskmine 2000 – 4999 tähemärki
- suur 5000 – 9999 tähemärki
- väga suur üle 10000 tähemärgi

Graafik 4: Tekstide suurus tähemärkides (tühikuteta)

Kõige rohkem ilmus tekste, mille suurus jäi 500 ja 2000 tähemärgi vahele. Selles suurusjärgus olid enamasti uudised. Kõige väiksemasse rühma jäid uudisnupud. Kolmandas rühmas olid põhiliselt uudised, aga ka olemuslood ja mõned ametlikud

tekstid (kirjad, kommünikeed, läkitused). Neljanda rühma moodustasid põhiliselt olemuslood ja ametlikud tekstid. Kajastused ja kõned kuulusid viiendasse rühma. Suurusrühmadesse jagunemine ajalehtede kaupa on näha järgmisel graafikul:

Kõige suuremad tekstid olid kõned, ületades isegi 30 000 tähemärgi piiri. See tähendas tihti seda, et kõne ei mahtunud ühele leheküljele, vaid kandus edasi teisele ning mõnikord sealt veel kolmandalegi. Osaliselt oli see tingitud ka ladumiseripäradest: näiteks kõne tekst ei paiknenud lehe ülemisest osast alla, vaid poole pealt alla ja nii üle mitme lehekülje. „Sm. N. S. Hruštšovi kõne Moskva noorte miitingul 8. novembril 1956” 10. novembri Noorte Hääles algas esimeselt lehelt ja jätkus alles kolmandal.

Kõnede puhul oli ka iseloomulik, et kui polnud just ÜRO-s ette kantud kõned, siis Ungari sündmused kajastatud väikse osana, kõrvalteemana, kui ametliku versiooni kinnitus, kui suunised suhtumiseks sündmustesse.

4.5. Allikas ja autori küsimus

Suurem osa tekstidest tuli TASS-lt, sealhulgas kõik uudised ja uudisnupud, ÜRO istungite kajastused. Kui osal ametlikest tekstidest ka polnud märgitud allikana TASS-i, siis ajalehtedesse jõudsid need ikkagi TASS-i kaudu. Piltuudise juures Noorte Hääles ja Õhtulehes ka nimetanud 'TASS-i fotokroonika', Rahva Hääles ja Edasis ilma allikata. Kahel juhul oli vahendajaks ETA.

Pravdat on allikana nimetatud kümnel juhul, kahel liide „vaatleja”, „kommentaator”. Literaturnaja Gazeta 2 korda, ühel korral koos autori nimega. Komsomolskaja Pravda 2 korda, ühel juhul ajakirjanike nimedega (3 ajakirjanikku).

Autoriga artikleid ilmus kokku 24. Kõige rohkem ilmus neid ajalehes Edasi – 16 artiklit. Õhtulehes ilmus 5 artiklit, kus midagi mainitud autori kohta, kolmel juhul nimi (üks tavakodanik), ühel korral märgitud sõnaga „kommentaator” ja ühel korral „vaatleja”. Rahva Hääles oli 1 (tavakodanik) ja Noorte Hääles 2 teadaoleva autoriga artiklit (1 tavakodanik). Kusjuures Rahva Hääles 16. novembri artikkel ilmus ka sama päeva Õhtulehes: „Seda on võimatu unustada. Tallinna Masinaehitustehase peainseneri F. Jürgensi jutustus sündmustest Ungaris”, ETA vahendatut. Lisaks F(eliks) Jürgensile on eesti nimega R(aik) Aarma, Noorte Hääle toimetaja („Ungari rahvas kaitses oma

revolutsioonilisi saavutusi” Noorte Häääl 17.11.), kaks Tšehhoslovakkia meest: ajakirjanik Otokar Svercina (“Tšehhoslovakkia ajakirjaniku tähelepanekud”) ja Praha tehase “CKD-Stalingrad” elektrotehnik Karel Kozel (“Praha inseneri jutustus”).

Neljal korral oli artikli autoriks tavakodanik: peainsener, juriskonsult, elektrotehnik, turistide grupi juht; ülejäänud kordadel oletatavasti ajakirjanikud, (eri)korrespondendid, toimetajad.

Muidu avaldatud igalt autorilt üks artikkel, aga Pravda ajakirjanike P. Jefimovi ja M. Odinetsi tõlkeid kokku 3, Õhtulehes 1 ja Edasis 2.

27. novembri Edasis ilmunud „Vaba Euroopa“ tagauksest” autoriks märgitud Aleksandrov, V., sama päeva Õhtulehes sama pealkirjaga tekst, aga autoriks märgitud 'kommentaator'.

4.6. Teemad

Vaatlusalused tekstid on fookuse järgi jagatud peateemaga artikliteks ja artikliteks, milles puudutatakse Ungari sündmusi kõrvalteemas. Ungari sündmustega seonduvat kajastati peateemana 348 artiklis, Rahva Hääles 126, Noorte Hääles 70, Õhtulehes 71, ajalehes Edasi 81 korda. Kõrvalteemana kajastati 166 artiklis, Rahva Hääles 70, Noorte Hääles 48, Õhtulehes 21, Edasis 27 korda. Tekstid, kus toimunut käsitletud kõrvalteemana ja ainult nimetatud sündmusi Ungaris, jäid edaspidisest teemadesse jaotamisest eemale, kokku oli 20 sellist artiklit (Rahva Hääles 8, Noorte Hääles 5, Õhtulehes 3 ja Edasis 4).

Teemadesse jaotamine oli üsna keeruline. Kui fookuse kindlaks määramine käis pigem hõlpsalt, siis täpsem teemadesse jaotamine oli problemaatilisem. Paljudes tekstides kajastatakse mitut teemat koos, näiteks streikidest ja normaliseerumisest kirjutati tihti koos, ka võidi neis mainida, millist abi Ungarile juba saadetud on. Alguse teema uudistes tuuakse ära ka valitsuse ja partei kaadri muudatused. Nii toimuski teemadesse otsustamine esimeste lõikude põhjal või selle põhjal, millise teema kajastamine oli valdav.

Kõigis lehtedes kirjutati samadel teemadel, ei ole lehte, mis kajastas teemat, mida teistes üldse polnud.

4.6.1. Algus ja ametliku versiooni kinnistamine

Siia on koondatud kõige esimesed teated Ungaris toimunu kohta. Samuti on siin kolm artiklit novembri algusest ja kolm novembri lõpust, mis aitavad ametliku versioonina esitatava kinnistamisele kaasa ning ei sobinud muudesse teemakategooriatesse. Rahva Hääles tekste kokku 6, Noorte Hääles 4, Õhtulehes 3 ja ajalehes Edasi 3.

Esimene teade „Budapestis kukkus läbi rahvavastane avantüür” Ungaris toimunud meeleavalduste kohta ilmus alles reedel, 26. oktoobril Rahva Hääles, Õhtulehes ja Noorte Hääles; ajalehes Edasi ilmus sama teade 27. oktoobril. Sellise hilinemise (Ungari sündmustest kirjutamine mitu päeva hiljem) põhjuseks võis olla ajutine peataolek Moskvast, sest ülestõus tuli Moskvale siiski üllatusena. Ka ei tahetud revolutsiooniideede levimist, sest ei oldud kindlad, mida need ideed mujal kaasa võivad tuua. Toimunu täielik varjamine ei tulnud aga kõne alla, sest näiteks ENSV-s oli võimalik kuulata erinevaid Lääne raadiojaamu, sealhulgas Vaba Euroopat, nii et info revolutsioonist sai ikkagi levida. Viivitamine andis aega järelemõtlemiseks ja info edasi andmiseks Moskvale sobivas võtmes.

Teade ülestõusust on vahendatud TASS-lt 24. oktoobri seisuga. Juba pealkiri „Budapestis kukkus läbi rahvavastane avantüür” on kõnekas. Kirjutati, et „avantüüri” oli pikalt ette planeeritud ja et oma osa mängisid „välismaise reaktsiooni jõud”. Teate kohaselt tehti Budapestis 23. oktoobril katse esile kutsuda mäss seadusliku võimu vastu. Rõhutati, et valitsus palus korra taastamiseks appi Nõukogude sõjaväeosad, mis viibisid Ungaris Varssavi lepingu kohaselt. Uudises kirjutati: „*Täna õhtuks oli vaenulik avantüür likvideeritud. Budapestis on kord jalule seatud*”. Need väited osutusid aga valeks, nagu selgus järgmiste päevade teadaannetest, millest võib lugeda vastupidist: „*Kuid mõnedes kohtades tegutsevad ikka veel väikesed relvastatud grupid*” ning „*Kohati panevad nad kahe-kolmeliikmeliste gruppidega toime ootamatuid kallaletunge*”. Selgusetuks jääb, kui palju oli hukkunuid ja kui suur oli purustuste ulatus.

Esimene uudis oli märgilise tähtsusega: esimese teatega esitatakse Nõukogude Liidule sobiv versioon, mis saab ametlikuks. Antakse sobivad hinnangud:

- 1) organiseerijateks on välismaised reaktsiooni jõud, pikk ettevalmistusperiood – oluline Nõukogude Liidu välispoliitiline samm ja propagandas Ameerika kui vaenlase kuvandi rõhutamine.
- 2) Varssavi lepingu esile toomine õigustamaks Nõukogude Liidu vägede Ungaris viibimist ja nende sündmustesse sekkumine kui vastamine Ungari valitsuse abipalvele.
- 3) Et tegu oli kõigest katsega võimu haarata – vaenulik avantüür on likvideeritud, katsed väljaspool Budapesti mässule pooldajaid leida jäid tagajärjetuks. Loodi kuvand, et kõik on kontrolli all.

Hilisemad tekstid kinnitavad ja arendavad edasi selle artikliga esitatud versiooni, konkretiseerivad süüdistusi Lääne ja eriti USA aadressil ja muutuvad süüdistustes julgemaks. Pravda juhtkirjas „Tõkestada tee reaktsioonile Ungaris” (Õhtuleht 5.11., Rahva Hääl ja Edasi 6.11.) leitakse Lääneriikidele sobiv ideoloogiline termin „imperialistlikud riigid” ja kirjutatakse nende rahalisest toetusest „nilašistidele ja hortistidele” Lääne-Saksamaal ja Austrias: „*Sellesama rahaga arendati ohjeldamatut laimukampaaniat rahva-Ungari vastu, lasti lendu arvukaid õhupalle propagandistliku kirjandusega, korraldati raadiosaateid, loodi ja tugevdati reaktsioonilist pörandaalust*”.

Selle tekstiga tuleb ametlikku versiooni juurde Imre Nagy'i hukkamõist: „*Kuid Imre Nagy, /.../, osutus tegelikult objektiivselt reaktsiooniliste jõudude käsilaseks, mis muidugi komplitseerib olukorda Budapestis ja kogu Ungaris. /.../ Imre Nagy ei saa ega taha pidada võitlust reaktsiooni mustade jõudude vastu. Nagy'i valitsus on faktiliselt lagunenu, andes positsioonid rahvavastastele elementidele. Ungaris valitseb kaos.*”

4.6.2. Valitsus ja partei

Sii kuuluvad kõik valitsuse ja partei nime- ja kaadri vahetustega seotud teated. Samuti partei ja valitsuse otsuseid edastavad tekstid ning valitsuse (endiste) liikmete liikumistega seotud tekstid.

Selliseid tekste ilmus kõige rohkem Rahva Hääles (18), Noorte Hääles ilmus 10, Õhtulehes 7 ja ajalehes Edasi 11 artiklit. Valdavalt oli tegu uudistega, ent oli ka ametlikuma vormiga tekste: üleskutse, läkitus, programm, avaldus.

Selle teema artiklitele on iseloomulik, et need ilmuvad kahes laines 26. oktoobrist 10. novembrini, seejärel on pikk paus. Uuesti 5. detsembrist detsembri lõpuni.

Esimene uudis „Ungari Töörahvapartei Keskkomitee istung” ilmub 26. oktoobril Rahva Hääles ja Õhtulehes. Selles antakse teada, et Keskkomitee esimeseks sekretäriks sai uuesti Ernő Gerő, Ministrite Nõukogu esimeheks valiti Imre Nagy ja esimehe esimeseks asetäitjaks András Hegedüs.

Kui oktoobrikuu ja novembri eismesed uudised on pigem lühikesed ja neutraalsed, teavitades partei või valitsuse isikkoosseisu muudatustest (nt „Uus Ungari valitsus” Rahva Häälel 4.11.), siis peale ülestõusu mahasurumist ilmunud artiklites hakatakse Nagy'i valitsust süüdistama nõrkuses ja nimetama just seda ülestõusu ühe põhjusena. 5. novembri Õhtulehes „Viimased teated Budapestist. I eriteade” kirjutatakse uuest revolutsioonilisest töölis-talupoegade valitsusest János Kádáriga eesotsas ja nimetatakse selle loomise põhjusena just „*Imre Nagy valitsuse nõrkust ja liikumisse tunginud kontrrevolutsiooniliste elementide kasvavat mõju*”.

6. novembri ajalehtedes Rahva Hääle ja Edasi ilmunud artiklis „Olukorrast Ungaris” minnakse süüdistustes veelgi kaugemale: „*Lagunes ja lakkas eksisteerimast Imre Nagy'i valitsus, kes puhastas teed reaktsioonilistele jõududele ja kontrrevolutsioonile*”.

Nagy'i valitsusest kirjutatakse veel samal ja paaril järgneval päeval uue valitsuse teemalistes tekstides (üleskutse, programm).

Kahe artiklite laine vahelisel ajal, 25. novembril ilmus Rahva Hääles ja Noorte Hääles „Budapesti Raadio teade Imre Nagy'i kohta”, milles teatatakse, et Nagy palus ise luba lahkuda Jugoslaavia saatkonnast Rumeeniasse. On iseloomulik, et pole varasemat teadet, mis ajast või miks Nagy üldse Jugoslaavia saatkonnas viibis. Siinse teema artiklites peale 25. novembrit Nagy't enam ei mainita.

Kui esimese laine tekstid kajastasid valitsuste ja isikkoosseisu muutusi ning Nagy'i kriitikat, siis detsembri artiklid keskenduvad uute ja karmistunud seaduste välja andmisele. Näiteks „Ungari Revolutsioonilise Tööliste ja Talupoegade Valitsuse määrus” (Rahva Hääle ja Noorte Häälel 7.12.) revolutsiooniliste komiteede ja teiste analoogiliste organite likvideerimisest. 11. detsembril Rahva Hääles, Noorte Hääles ja Õhtulehes ilmunud „Ungari Valitsuse avalduses” kuulutati Budapesti ja muud

territoriaalsed töölisnõukogud seadusevastasteks. Ühtlasi trükiti ära teated sõjaväljakohtute loomisest ja relvastatud kaitse seisukorra kehtestamisest tehastes ja vabrikutes („Löök kontrrevolutsioonilistele elementidele Ungaris. Ungari Rahvavabariigi Presiidiumi seadlused” Rahva Häääl ja Õhtuleht 11.12.).

Ilmus ka teateid valitsuse otsustest põllumajanduse vallas.

4.6.3. Pingestumine

Siia kuuluvad artiklid, milles kajastatakse otsest relvategevust, streike, lendlehtede levitamist, arreteerimisi nii Budapestis kui provintsidest ja maapiirkondades. Need on artiklid, mida lugedes saab järeldada jätkuvat konfliktiolukorda. Neist nähtub, et vastupanu jätkub vaatamata võimude jõulisele tegevusele olukorda kontrollida veel detsembri lõpuski.

Rahva Hääles ilmus 19, Noorte Hääles 13, Õhtulehes 11 ja Edasis 10 siia teemasse käivat artiklit. Enamik artikleid olid uudised.

Selle teema esimene uudis ilmus 1. novembril („Olukord Ungaris” Rahva Häääl ja Õhtuleht) ning kajastas tulistamise ägenemist mitmes Budapesti piirkonnas ööl vastu 30. oktoobrit. Artiklis „Ajaleht Borba olukorrast Ungaris” (Rahva Häääl ja Edasi 4.11., Õhtuleht 5.11.) märgitakse, et olukord Ungaris muutub üha süngemaks: „*Mitmesugused sotsialismivastased elemendid koguvad jõudu ja tõstavad pead*”.

Selle teema alla käivate artiklite arv kasvab novembri teises pooles. Neis avaldub pingestumine peamiselt kahes liinis.

1) artiklid, mis kajastavad lendlehtede levimist ja streikide toimumist

17. novembril kirjutatakse „Olukorrast Ungaris” (Rahva Häääl, Noorte Häääl, Õhtuleht) järgmist: „*Kontrrevolutsioonilised elemendid teevad meeleheitlikke jõupingutusi selleks, et takistada elu normaliseerumist Ungaris. Budapestis levitavad nad ässitavaid lendlehti ja üleskutseid, mille eesmärgiks on õõnestada Revolutsioonilise Tööliste ja Talupoegade Valitsuse autoriteeti, külvavad provokatsioonilisi kuuldusi, igati takistades fašistliku mässu tagajärgede likvideerimist.*”

24. novembril kirjutatakse ulatuslikust 48-tunnisest streigist Budapesti ettevõtetes, seisis ka ühistransport („Olukord Ungaris” Rahva Hääl ja Õhtuleht). Tööseisakutest kirjutatakse veel 9. detsembril, nt „Budapesti töölised nõuavad otsustavaid abinõusid kontrrevolutsiooniliste elementide provokatsiooniliste väljaastumiste vastu” (Rahva Hääl ja Noorte Hääl 9.12) ning 13. detsembri lehtedes („Olukord Ungaris” Rahva Hääl, Noorte Hääl, Õhtuleht).

2) artiklid, mis kajastavad arreteerimisi

20. novembril ilmub Ungari valitsuse kommünikee (Rahva Hääl ja Noorte Hääl 20.11., Edasi 21.11.), mille eesmärk on ümber lükata kuuldused, nagu toimuks massilised arreteerimised ja inimeste väljavedu Nõukogude Liitu. Ometi tunnistatakse, et arreteerimised toimuvad, veelgi enam, võimudel on *„kohustus sooritada läbiotsimisi ja teha kahjutuks kontrrevolutsionääre, terroriste, ühiskonnakorra vastase tegevuse õhutajaid ja relvastatud bandiite /.../”*.

Uutest arreteerimistest on juttu veel nt 9. detsembri Rahva Hääles ja Noorte Hääles: „Kontrevolutsiooniliste elementide vastu. Budapesti politseivalitsuse teadaanne”. Viimane arreteerimisi puudutav uudis ilmus 30. detsembri Noorte Hääles „TASS-i telegrammid teatavad. Budapest”.

4.6.4. Normaliseerumine ja taastamine

Siia kuuluvad artiklid, milles rõhutatakse elu normaalset jätkumist Budapestis ja Ungari teistes piirkondades. Nendes kirjutatakse ka ülesehitustöödest, korterite jagamisest, trammi- ja rongiliinide taastamisest, külvitöödest, tehaste ja kaevanduste töö jätkamisest.

Selleteemalisi tekste ilmus 31. oktoobrist kuni aasta lõpuni üsna tihedasti. Rahva Hääles ilmus 26, Noorte Hääles 19, Õhtulehes 15 ja ajalehes Edasi 11 teksti. Enamik artiklitest olid uudised.

Tihti ilmus artikleid, milles normaliseerumist rõhutati toimunu pisendamiseks, et leevendada negatiivset sõnumit. Nt 11. novembri Rahva Hääles ja Noorte Hääles „Olukord Ungaris” kirjutatakse purustustest Budapestis, kuidas kauplused ei tööta, pole elektrit ega vett, samas tuuakse esile, et tänavail on kõik vaikne ja ajalehed ilmuvad regulaarselt.

14. novembri Rahva Hääles „Ettevõtetes algab uuesti töö” kirjutatakse: „*Peaaegu kolm nädalat tuletas Ungari pealinn kontrrevolutsiooni poolt organiseeritud relvastatud ülestõusu tõttu meelde ümberpiiratud linna. Nüüd aga asuvad kümned tuhanded töölised ja teenistujad uuesti rahulikult tööle. /.../ Provintsis muutub elu üha normaalsemaks.*”

Neist normaliseerumist ja taastamistõid kirjeldavatest tekstidest võib ka välja lugeda, et nii ühistranspordi liinide taastamine kui ka tehaste/söekaevanduste tööle hakkamine oli keeruline ja pikaajaline protsess. 20. novembri Rahva Hääles „Olukord Budapestis” kirjutati linnatranspordi peatselt taastamisest: „*Vaatamata kontrrevolutsiooniliste elementide vastutegutsemisele ning isegi otsestele terroriaktidele on taastatud liiklus mitmetel Budapesti bussiliinidel ning linnalähedane raudteeliiklus. On olemas kõik võimalused selleks, et normaliseerida lähemal päevil kogu linnatranspordi töö.*”

Kuu aega hiljem, 20. detsembril, ilmus Rahva Hääles uudis „Olukord Ungaris”, milles antakse teada trammiliikluse taastamisest 80% ulatuses ja linnalähedase raudteetranspordi täielikust korda seadmisest. Järgmisel päeval ilmub ka piltuudis töölisnoorte brigaadist trammiliiklust taastamas („Foto: Ungari Rahvavabariik. Täna Budapest. Pildil: noorte ehitusbrigaad taastab trammiliini” Rahva Hääle 21.12. Samalaadses sõnastuses allkirjaga Õhtulehes ja Edasis 21.12., Noorte Hääles 27.12.).

4.6.5. „Valge terror” ja fašistide metsikused

Siia kuuluvad artiklid, mis kajastavad ülestõusu koledusi, vägivaldaakte, ülestõusnute massilist hävitustööd kommunistide hulgas.

Rahva Hääles ilmus 4, Noorte Hääles 7, Õhtulehes 5 ja ajalehes Edasi 8 artiklit. Ainus teema, kui Rahva Hääles ilmub kõige vähem tekste. Valdavalt on tegu olemuslugudega, turistidena kohalolnute meenutused või erikorrespondentide artiklid. Kui muudes teemades jäid vägivallakajastused üsna üldsõnalisteks, siis sellistes isiklikumat laadi kirjeldustes, kus on pealtvaatajatena kohal olnud, minnakse detailsemaks. Nimetatakse väidetavate piinajate kui ka ohvrite nimesid, toimumiskohti (kohvikud, kinod)

Selle teema puhul eristub kaks lainet 4.-18. novembrini ja „järelpesu” 7.-16. detsembrini tagasivaatava kokkuvõttena.

Esimeses uudises „Valge terror Ungaris” (Rahva Hääle 4.11., Õhtuleht 5.11.) kirjutati veel üsna üldsõnaliselt: „*Budapestis kestavad edasi reaktionääride hirmsad metsikused ja vägivallaaktid, eriti kommunistide kallal.*” 16. novembri Rahva Hääles ja Õhtulehes „Seda on võimatu unustada. Tallinna Masinaehitustehase peainseneri F. Jürgensi jutustus sündmustest Ungaris” muutuvad kirjeldused täpsemaks:

„Bandidid hakkasid raamatuid tänavale loopima, ladusid nad riita ja süütasid põlema. Kõigile meile meenusid sel hetkel fašistide jõhkrad teod. /.../

Nad pidasid inimestele jahti sõna otseses mõttes. Me nägime, kuidas terroristid vedasid mööda tänavat üht inimest ja teda julmalt peksid. Nagu meile öeldi, oli see rahvusliku julgeoleku organite töötaja. Terroristid käitusid oma kaitsetu ohvriga elajalikult ja poosid ta puu külge. Niisuguseid veriseid stseene on võimatu unustada.

Meie hotelli vastas asuva hoone juurde oli ühel päeval kogunenud erutatud rahvahulk. Äkki tormas rahva hulgast grupp relvastatud inimsööjaid hoonesse. Kostasid lasud. Rahva ärevus kasvas. Sooritanud oma musta töö, tulid roimarid kiiresti hoonest välja ja põgenesid.”

Detsembris ilmus ulatuslik tagasivaade Ungaris toimunud Noorte Hääle neljas numbris (lühemalt ajalehes Edasi 14.12.). Sarjaga „Ungaris tõstis pead fašism” anti ülevaade Ungari valitsuse väljaantud „Valgest raamatust”, mis oli üsna detailne ning vastas küsimustele, mis toimus Budapestis ja provintssides ja kes olid algatajad-läbiviijad.

4.6.6. „Mässu” organiseerijad

Siia kuuluvad artiklid, milles kirjutatakse Ungaris toimunud ülestõusu pikast etteplaneerimisest ja eriti just Ameerika Ühendriikide osalusest ettevalmistustes.

Selle teema all ilmus Rahva Hääles 12, Noorte Hääles 3, Õhtulehes 8 ja ajalehes Edasi 8 artiklit. Enamasti uudised, aga Edasis ka neli olemuslugu.

Põhjaliku ülevaate Lääne-Saksamaal asunud Ungari pagulasorganisatsioonide ettevalmistustest annab 22. novembri Rahva Hääles ja Noorte Hääles avaldatud „Kes organiseerisid kontrrevolutsioonilist mässu Ungaris”. Muuhulgas väideti, et emigrantide

hulgas on juba ammu väljaõppe saanud 11 000 meest (*„hortistlik-fašistlikud elemendid“*) kohe valmis Ungarisse suunduma, abi meeste ja relvade transportimisel pidi tulema USA-lt, abistajana nimetati ka Lääne-Saksamaad.

Muudes tekstides nimetatakse ettevalmistajate hulgas veel endisi leegionäre, hitlerlasi, Horthyt, parun Hajdut, kardinal Mindszentyt, krahv Esterhazyt.

Põhiliste organisatsioonidena, kuhu USA raha suunab, nimetati *„vaba Euroopa eest võitlemise komiteed“* ja *„Ungari võitlejate liitu“*. Samuti toodi ära raadio Vaba Euroopa osalust kontrrevolutsioonile õhutamisel, jällegi USA rahadega.

Eraldi välja toomist väärrib 30. novembril Rahva Hääles ja Noorte Hääles ilmunud „Saksa ajakirjanikud sündmustest Ungaris“, sest kardinal Mindszenty võimulesaamispuüete kõrval tuuakse ära, et Imre Nagy palus 2. novembril Jugoslaavia saatkonnalt varjupaika:

„Läänemaade valitsuste ja parlamentide esindajad /.../ arutasid läbirääkimistel uute parteide juhtidega Ungaris kapitalismi restaureerimise küsimust. Kardinal Mindszenti töötas ettevõtteid tagasi anda kapitalistidele. Imre Nagy hakkas nähtavasti aru saama, et peatselt tuleb tal oma koht loovutada kardinal Mindszentile, ja palus 2. novembril varjupaika Jugoslaavia saatkonnas.“

Selle teema viisases uudises „Ungari kontrrevolutsionäärid said juhendeid Washingtonist“ (Rahva Häälel 26.12.) väidetakse, et Ameerika Ühendriikide nõudmisel on Münchenis Ungari poliitikategelaste-emigrantide ringkonnas välja töötatud tulevase Ungari valitsuse programm.

4.6.7. Põgenikud

Siin on artiklid, mis kajastavad Ungari pagulaste olukorda põhiliselt Austrias ja Inglismaal. Rahva Hääles ilmus 14, Noorte Hääles 2, Õhtulehes 9 ja Edasis 10 artiklit. Valdavalt on need uudised.

Esimesena ilmus 15. novembri Õhtulehes uudisnupp „Ungari kodanikud pöörduvad kodumaale“, et Austriast on tagasi tuldud mööda maad ja ka aurikuga.

Artiklitest joonistub välja mitu suunda:

- 1) põgenikud tahavad tagasi koju, sest laagrites on ebasanitaarsed olud, riiete ja toidu nappus, haigestumised, ruumipuudus;

- 2) põgenikke oodatakse koju tagasi ja sanktsioone ei tule (“Amnestia tagasipöörduvatele Ungari kodanikele” Edasi 30.11.);
- 3) põgenikke hoitakse kinni Austrias ja mujal (Norras), neid ei lasta koju, vaid saadetakse Lõuna-Ameerikasse, Kanadasse, Austraaliasse, Londonisse, Müncheni kaudu New Yorki.

Ilmnevad ka peamised põhjused, miks lahkuti: „valge terrori” eest ja raadio Vaba Euroopa propaganda tõttu (inimesi veetakse Nõukogude Liitu) („Ungari pagulaste olukord Austrias” 30.11. Rahva Hää, Õhtuleht). Hiljem nimetatakse ka neid, kes ise panid toime kuritegusid, tulid Ungarisse neid ettevalmistunult tegema ja siis põgenesid kiirelt üle piiri tagasi.

7. detsembril kirjutatakse ajalehes Edasi, et põgenike hulgast tahetakse uusi õonestussalklasi värvata, neid Ameerika toetusel välja õpetada, relvadega varustada ja Ungarisse tagasi saata („Missugust saatust valmistatakse ette Ungari põgenikele. Baturin, M.”).

Uudistest jääb selgumata, kui palju inimesi ja millal täpselt maalt lahkus, kas ja kui palju neid tagasi tuli.

4.6.8. Abi

Siia kuuluvad artiklid, mis kajastavad erinevat liiki abi andmist põhiliselt sotsialismimaadelt Ungarile, nt toiduabi, süsi. Siin on ka artiklid, mis kirjutavad Ungari maapiirkondade (toidu)abist Budapestile.

Rahva Hääles ilmus 20, Noorte Hääles 7, Õhtulehes 8 ja ajalehes Edasi 13 teemakohast artiklit. Valdavalt oli tegu uudiste ja uudisnuppudega.

Esimesena ilmus Ungari valitsuse abipalve vennasrahvastele Rahva Hääles ja Edasis 7. novembril: „Ungari Revolutsioonilise Tööliste ja Talupoegade Valitsuse läkitus” (läkitus sotsialistlike vennasmaade valitsustele). Sellele järgnes Bulganini vastuläkitus, et abi hakatakse saatma rõõmuga (Rahva Hää ja Noorte Hää 7.11., Õhtuleht 9.11., Edasi 10.11.). Bulganini läkitus oli žestina roheliseks tuleks ja eeskujuks teistele sotsialismimaadele ning nii järgnesid erinevad abistamisteed kuni detsembri lõpuni.

Ungarisse saadeti muuhulgas nisujahu, makarone, riisi, teed, liha, võid, kartuleid, konserve, suhkrut, ravimeid, ehituspuitu, küttepuid, tsementi, aknaklaasi, sütt, metallurgiatehastele toorainet.

Paljudes teadetes rõhutatakse, et abi saatmine toimub kiiresti, väljaspool järjekorda ja enne tähtaegu.

4.6.9. Vahelesegamine Ungari siseasjadesse ja NSVL vägede küsimus

Siia kuuluvad artiklid, milles puudutatakse Nõukogude Liidu vägede sekkumist Ungari sündmustesse ja nimetatakse Lääneriikide sõnavõtte vahelesegamiseks Ungari siseasjadesse.

Rahva Hääles ilmus 7, Noorte Hääles 5, Õhtulehes 5 ja ajalehes Edasi 7 selle teema alla kuuluvat artiklit. Kõige rohkem oli ametlikke tekste: valdavalt läkitused, on ka õiendusi ja üks kiri, mõned uudised.

10. novembril ilmus „NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimees N.A. Bulganin ja Ameerika Ühendriikide president Dwight D. Eisenhower vahetasid läkitusi” (Rahva Häälel, Noorte Häälel, Õhtuleht 10.11., Edasi 11.11.). On ära toodud Eisenhoweri läkitus Bulganinile 4. novembril ja Bulganini vastus 7. novembril. Eisenhower avaldab hämmingut, rõhudes Nõukogude valitsuse 30. oktoobri deklaratsioonile, et sündmustesse Ungaris on siiski relvajõul sekkunud, seda eriti veel käimasolevate läbirääkimiste õhkkonnas Nõukogude vägede välja viimise osas kogu Ungari territooriumilt. Bulganin aga peab Nõukogude vägede Ungaris viibimise küsimust Ungari ja Nõukogude valitsuse vaheliseks asjaks, millese välisriigid ei peaks sekkuma.

Hilisemates Bulganini läkitustes põhjendatakse Nõukogude vägede viibist Ungaris Varssavi lepinguga ja nimetatakse välisriikide sekkumist tähelepanu eemale juhtimiseks Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli agressioonilt Lähis-Idas.

4.6.10. Ungari sündmused kõrvalteemana

Siia koonduvad artiklid, milles Ungariga seonduvat kajastatakse kõrvalteemana.

Selliste artiklite põhilised peateemad olid:

- 1) ÜRO, neid tekste käsitletakse allpool eraldi
- 2) Ungari ja teiste sotsialismimaade koostöö rõhutamine – põhiliselt avaldused ja kommünikeed läbirääkimistelt, deklaratsioon

- 3) Sotsialismi saavutused – erinevad parteijuhtide kõned
- 4) Sotsialistlike parteide kogunemine/pleenum – uudised nii Lääne kui sotsialismimaade sotsialistlike parteide kogunemistelt
- 5) Vahele segamine sotsialismimaade asjadesse – külma sõja õhutamise, Suessi kriis
- 6) Muu

ÜRO teemat käsitletakse allpool eraldi. Ülejäänud selle alapeatüki tekstides vaadeldakse Ungari sündmustest kirjutamist kõrvalteemana koos. Rahva Hääles ilmus selliseid tekste 27, Noorte Hääles 20, Õhtulehes 11 ja ajalehes Edasi 10. Enamasti on tegu tekstidega, mis aitavad veelgi kinnistada Nõukogude valitsuse ametlikku versiooni sündmustest.

43 tekstis rõhutatakse, et Ungari valitsus kutsus ise appi Nõukogude väed, nimetatakse Lääneriikide huvi sekkumiseks Ungari siseasjadesse, mõnel juhul rõhutatakse ka Varssavi Lepingut. On 10 artiklit, milles rõhutatakse Ungari valitsuse ja Nagy tehtud vigu.

Esile tasub siin tuua „NSVL valitsuse deklaratsioon Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike riikide vahel sõpruse ning koostöö arendamise ja edasise tugevdamise alustest 30. oktoobril 1956”, mis ilmus 1. novembril Rahva Hääles, Noorte Hääles ja Õhtulehes, ajalehes Edasi 2. novembril. Deklaratsioonis rõhutatakse Varssavi Lepingut kui alust Nõukogude vägede viibimiseks Ungaris, ent antakse mõista, et Nõukogude valitsus on nõus vägesid välja viima nii Budapestist kui kogu Ungari territooriumilt, ollakse valmis läbirääkimisteks.

See deklaratsioon on aluseks Lääneriikide hilisemate läkituste saatmiseks peale 4. novembri veriseid sündmusi.

4.6.11. ÜRO

Siia kuuluvad ÜRO istungeid kajastavad artiklid ja teised ÜRO-teemalised tekstid. Rahva Hääles ilmus sel teema 35 artiklit, Noorte Hääles 23 artiklit, Õhtulehes 7 ja Edasis 13 artiklit. Oli nii uudiseid kui kajastusi, olemuslugu, kõned-sõnavõttud.

Nõukogude Liidu huvides oli, et Ungari sündmuse ÜROs ei arutataks ega jõutaks ühegi resolutsiooni vastuvõtmiseni, nii kuluski palju aega vaidlemisele, kas üldse ja miks ei peaks Ungari küsimust arutatama.

Esimene katse Ungari olukorda ÜROs lahata kajastub uudises „ÜRO Julgeoleku nõukogu istung” (Rahva Hääl ja Noorte Hääl 30.11.), istung toimus 28. oktoobril. Uudises tuuakse ära Ungari esindaja protest Ungari siseasjadesse sekkumisel ja Nõukogude esindaja protest Julgeolekunõukogu istungi mitteprotseduurilisel kokkukutsumisel.

6. novembril ilmus Rahva Hääles, Noorte Hääles ja Edasis „Ungari Revolutsioonilise Tööliste ja Talupoegade Valitsuse telegramm ÜRO peasekretärile”, kus öeldakse:

„/.../Imre Nagy'i pöördumisel ÜRO poole palvega arutada Ungari küsimust Ühinenud Rahvaste Organisatsioonis ei ole seaduslikku jõudu ning seda ei saa vaadelda kui Ungari riigi poolt saadetud palvet.”

Julgeolekunõukogust jõuab Ungari küsimus Peaassambleesse alles peale ülestõusu mahasurumist, 5. novembril.

Kajastused istungitest jäävad üsna ühepoolseks. Välisriikide esindajate sõnavõttudele liialt suurt tähelepanu ei pöörata, kui neid ka trükitakse, siis tihti on need kontekstist välja rebitud ning neile proovitakse anda tagamõtteid, mida seal tegelikult ei ole. Teiste riikide esindajate sõnavõtte trükitakse pigem siis, kui need toetavad Nõukogude poliitikat, sobivad kokku Nõukogude versiooniga sündmustest.

Seevastu Nõukogude ja Ungari esindajad saavad palju leheruumi. Näiteks avaldatakse Nõukogude esindajate V. V. Kuznetsovi ja D. T. Šepilovi täismahus kõned mitmel leheküljel.

Põhiliste argumentidena Ungari küsimuse arutamise vastu kasutatakse Ungari siseasjadesse sekkumist ning tähelepanu kõrvale juhtimist Suessi kriisilt. Nõukogude esindajate kõnedes on julgeid süüdistusi eriti USA aadressil. Muuhulgas kirjutab Kuznetsov ÜRO Peaasamblee juhatajale ja teeb ettepaneku istungitel arutada küsimust *„Ameerika Ühendriikide vahelesegamisest rahvademokraatia maade siseasjadesse ja nende õõnestustööst mainitud riikide vastu”* („V. V. Kuznetsovi kiri Peaassamblee juhatajale” Rahva Hääl ja Noorte Hääl 14.12)

Ungari olukorda käsitlev resolutsioon võeti vastu 12. detsembril. Rahva Hääles kirjutatakse sellest 14. detsembril nõnda: „*Seega läks rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise vastastel korda sundida Peaassambleele peale veel üks resolutsioon, mis teeb häbi ÜRO-le ja õõnestab tema prestiiži Ameerika Ühendriikide ja agressiivsete sõjaliste blokkide teiste liikmete omakasupüüdlikes huvides, nende huvides, kes kangekaelselt püüavad ellu äratada „külma sõja” perioodi kõige halvemaid aegu.*” (”ÜRO Peaassamblee XI istungjärk. (12. detsembri päevane plenaaristung”).

4.7. Pildimaterjal

Kogu vaadeldud perioodi jooksul ilmus Ungari sündmusi kajastavate tekstide juures 17 pilti. 4 neist olid piltuudised. Rahva Hääles oligi ainult see 1 piltuudis. Noorte Hääles seevastu ilmestas tekste 8 fotot ja ilmus 1 piltuudis. Õhtulehes 1 illustreeriv foto ja 1 piltuudis, Edasis 4 fotot ja 1 piltuudis. Piltuudis ilmus kõikides ajalehtedes neljandal leheküljel. Muid illustreerivaid fotosid kasutati pigem neljandal leheküljel, 3 fotot ka kolmandal leheküljel. Piltide vähesust võib seletada tollaegsete trükivõimaluste, piltide kättesaadavuse ja lehe ette antud formaadiga.

Piltidel kujutati kõige rohkem terrori ohvreid, kahel fotol on ka vanglast vabastatud mehed. Need fotod illustreerisid „valge terrori” teema artikleid. Piltuudisel kujutati tööliste taastamas trammitööd ning see käib normaliseerumise teema alla.

Fotode päritolu kohta on teada järgmist: 2 fotot Tšehhoslovakkia ajalehest Rude Pravo, 1 ajalehest Paris Match (avaldas Life'i reporteri fotosid). Piltuudise allikana märgitud TASSi fotokroonika Edasis ja Noorte Hääles. Ülejäänud fotode kohta pole allikat märgitud.

4.8. Analüüsi kokkuvõte ja diskussioon

Analüüsi tulemustest nähtub, et teise tasandi ajalehena õigustas Rahva Hääle oma suunavat positsiooni, seal ilmus kõige rohkem (kanoniseeritud) artikleid, kõige rohkem ametlikke tekste, kõige rohkem TASS-i tekste, autoriga tekste peaaegu polnudki, samuti puudus illustreeriv pildimaterjal, ilmus vaid üks piltuudis. Komsomoli häälekandja Noorte Hääle oli tõepoolest vabam, olemuslugusid rohkem kui Rahva Hääles, pildimaterjali rohkem. Samas oli autoriga artikleid vähe ja kõik tähtsamad ametlikud

tekstid ilmusid. Öhtuleht ja Edasi oma piirkondliku levikuga polnud nii tähtsad, seda näitab mõningane vabadus žanreid valida, olemuslugusid oli neis rohkem, ka autoriga tekste, palju pildimaterjali oli ajalehes Edasi.

Ootuspäraselt ilmusid Ungari sündmusi kajastavad tekstid pigem viimastel lehekülgedel. Siiski võib alates 6. novembrist näha liikumist neljandalt leheküljelt ka kolmandale, see on seletatav artiklite arvu suurenemisega seoses ülestõusu verise mahasurumisega 4. novembril.

Suurem osa tekstidest olid uudised, teisel kohal olid erinevad ametlikud tekstid, sellele järgnesid olemuslood ja kajastused, kõige vähem oli uudisnuppe.

Valdava osa tekstide allikaks oli TASS, ainult 24 tekstil oli autor märgitud nimega.

Leidis tõestust 3. hüpotees

Paljudes artiklites kirjutati mitmest teemavaldkonnast korraga, samuti oli iseloomulik, et ühel päeval teatati olukorra normaliseerumisest, järgmisel aga kirjeldati mõnd konfliktisituatsiooni. Tegelikke andmeid purustuste ulatusest, hukkunute ja põgenike arvust ei avaldatud, pigem eksitati lugejat pooltõdesid ja valesid põimides. Teemade kajastuses eristub laias laastus kaks perioodi 1) 26. oktoobrist 5. novembrini ja 2) 6. novembrist detsembri lõpuni. Kuigi juba esimese uudisega esitatud ametlik versioon jääb püsima, täiustub see teisel perioodil. Peale ülestõusu mahasurumist muutub käsitlus Nagy'st negatiivseks, teda süüdistatakse nõrkuses kontrrevolutsioonile vastu astuda. Hakatakse ka rohkem rõhutama Nõukogude vägede sekkumist kui appitulekut ja hakatakse süüdistama Lääneriike sekkumises Ungari siseasjadesse. Samuti konkretiseeruvad süüdistused USA kui ülestõusu organiseerija aadressil. Sellise propaganda levitamine teenis Nõukogude Liidu sisepoliitilisi ja välispoliitilisi huve. Enda tegutsemist Ungaris oli vaja õigustada. Kogu toimunut ei saanud maha vaikida, sest infot toimunu kohta levis näiteks raadio Vaba Euroopa ja Ameerika Hääl vahendusel, nii tuligi esitada omapoolne versioon.

Võimalike edasiarendustena saab teemat laiendada ja uurida, kas ka järgmise aasta jaanuaris-veebruari midagi veel ülestõusu kohta kirjutati või uurida veel teisi meediaväljaandeid. Kõige reaalsemaks suunaks oleks aga uurida sügavamalt sama

perioodi, diskursuseanalüüsina, uurida täpsemat propaganda sõnade ja grammatika kasutust, nt ÜRO-s peetud kõned ja sõnavõtted sisaldavad kohati isegi mahlakaid väljendeid.

Kokkuvõte

Käesolev bakalaureusetöö annab ülevaate Ungari revolutsiooni kajastamisest 1956. aasta Nõukogude Eesti trükimeedias Rahva Hääle, Noorte Hääle, Õhtulehe ja Edasi näitel. Uuringu eesmärgiks on välja selgitada mida ja kui palju täpsemalt ülestõusu kohta avaldati.

Töö teoreetilises osas on antud ajalooline ülevaade ülestõusu sündmustest ning kirjeldatud ajakirjanduse rolli Nõukogude Eesti ühiskonnas. Empiirilises osas on analüüsitud 26. oktoobrist 30. detsembrini Rahva Hääles, Noorte Hääles, Õhtulehes ja Edasis ilmunud 514 meediateksti. Analüüsimeetodina on kasutatud kvantitatiivset kontentanalüüsi 8 kategooria lõikes.

Uurimistulemustest selgus, et Rahva Hääle Eesti Kommunistliku Partei häälekandjana avaldas ootuspäraselt kõige rohkem tekste. Valdav osa tekstidest oli tugevalt kanoniseeritud ja tulid TASS-lt. Oli iseloomulik, et ühe ja sama tekstiga uudis ilmus mitmes erinevas lehes.

Noorte Hääle oli kanoniseerituselt teisel kohal. Õhtuleht ja Edasi piirkonnalehtedena olid küll madalama kontrollituse astmega ja avaldasid rohkem vabamas vormis tekste, ent neiski trükiti kõik parteiliidrite kõned täismahus ja muud ideoloogiliselt eriti olulised ametlikud tekstid.

Samuti selgus, et juba esimese uudisega esitletud Nõukogude Liidu ametlik versioon Ungaris toimunud jäi suures osas püsima kogu kajastamise vältel. Peale ülestõusu verist mahasurumist 4. novembril lisandus ka Nagy'i tegevuse hukkamõist ja konkretiseerusid süüdistused Lääneriikide osalusest ülestõusu kavandamisel ja toetamisel.

Bakalaureusetöö teoreetilise ja empiirilise osa sünteesi tulemusena võib väita, et leheartiklid olid ideoloogiast kantud ja propagandast läbi põimitud, nii et nendest tekstidest loetu kohati hoopis eksitas lugejat, kui et jagas infot reaalsetest sündmustest.

Összefoglalás

A jelen diplomamunka áttekintést nyújt az 1956-os magyar forradalomnak az Észt Szovjet Szocialista Köztársaság nyomtatott sajtója által történt tudósításáról, a Rahva Hääl, a Noorte Hääl, az Õhtuleht és az Edasi napilapok példáján. A kutatás célja a forradalomról megjelent cikkek tartalmának és mennyiségének elemzése.

A diplomamunka elméleti része a forradalom eseményeiről ad történelmi áttekintést, és bemutatja a sajtó szerepét az Észt Szovjet Szocialista Köztársaságban. Az empirikus részben az október 26. és december 30. közötti, a Rahva Häälben, a Noorte Häälben, az Õhtulehtben és az Edasiban megjelent 514 sajtószöveg elemzése található meg. Az elemzés módszereként a szerző a kvantitatív tartalomelemzést használta 8 kategóriában.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a legtöbb cikket a várakozásoknak megfelelően az Észt Kommunista Párt újságaként ismert Rahva Hääl jelenítette meg. A szövegek nagy része erősen kanonizált volt, és egyenesen a Tass orosz hírügynökségtől érkezett. Elterjedt volt az is, hogy azonos szövegű hír több újságban is megjelent.

A Noorte Hääl a kanonizálás szempontját tekintve második lett. Az Õhtuleht és az Edasi mint vidéki újságok alacsonyabb felügyeleti szinttel rendelkeztek, és több szabad formájú szöveget jelenítettek meg, de a pártvezetők beszédei és más, ideológiailag fontos hivatalos szövegek ebben a két újságban is változtatások nélkül kerültek nyomtatásra.

A kutatás során kiderült az is, hogy a magyarországi eseményekről szóló első hírek a Szovjetunió által megjelenített hivatalos változata javarészt a forradalom tudósításának végéig változatlan maradt. A november 4-ei forradalom véres leverése után hozzáadódott Nagy Imre tevékenységének elítélése, valamint szigorúbban vádolták a nyugati országokat a forradalom előkészítésében és támogatásában való szerepükért.

A diplomamunka elméleti és gyakorlati részének feldolgozásának eredményeként azt állíthatjuk, hogy az újságcikkekben az ideológia és a propaganda annyira jelen voltak, hogy a valódi eseményekről való tájékoztatás helyett néha inkább félrevezették az olvasókat.

Tõlkinud Keiu-Nille Gégény

Kasutatud kirjandus/allikad

- Békés, C.* (2006). Kas 1956. aasta revolutsioon Ungaris oleks võinud võita? Horisont, Ungari 1956 (eriväljaanne). Tallinn: Loodusajakiri, lk 2-7
- Békés, C., Byrne, M., M. Rainer, J.* (2002). The 1956 Hungarian revolution: a history in documents. Budapest: Central European University Press
- Bereczki, U.* (2006). Päevasündmuste kroonika: 23. oktoober – 4. november. Horisont, Ungari 1956 (eriväljaanne). Tallinn: Loodusajakiri,
URL: http://www.loodusajakiri.ee/horisont/artikkel780_773.html (26.5.2016)
- Dalos, G.* (2007). 1956: Ungari ülestõus. Tallinn: Olion
- Kreegipuu, T.* (2005). Nõukogude kultuuripoliitika printsiibid ja rakendused Eesti NSVs aastatel. 1944-1954 kirjanduse ja trükiajakirjanduse näitel. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli eesti ajaloo õppetool
- Kuuli, O.* (2002) Sula ja hallad Eesti NSV-s: kultuuripoliitikast aastail 1953-1969. Tallinn: Ühiselu
- Lendvai, P.* (2008). Ungari ülestõus 1956: revolutsioon ja selle tagajärjed. Tallinn: Sinisukk
- Lõhmus, M.* (1999). Toimetamine: kas looming või tsensuur. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- McQuail, D.* (2000). McQuaili massikommunikatsiooni teooria. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Mõistlik, A.* (2008). Võimuhete konstrueerimine nõukogude ajalehediskursuses 1946-1979. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond
- Salamon, K.* (2005). Nõukogude Ülemvõimu all. - Ungari ajalugu sõnas ja pildis: algusest tänapäevani. Csorba, C jt. Tartu: Ilmamaa, lk 211-236
- Tannberg, T.* (2006). 1956. aasta Baltikumis Moskvast vaadatuna. - Tuna nr 3. Tallinn: Eesti Arhivaaride Ühing, lk 56-71
- Tiitsaar, M.* (2005). 1956. aasta Ungari sündmused ja Eesti. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikooli eesti ajaloo õppetool
- Trell, E.* (1999). Ungari 1956. aasta revolutsiooni kajastamine Noorte Hääles ja Helsingin Sanomates. Seminaritöö. Tartu: Tartu Ülikooli läänemeresoome keelte õppetool

Uus, S. (1998). Toimetuse töökorraldus. Eilsest tänasesse. - Meediaorganisatsioon I. Toim. Harro, H. Tartu: Atlex, lk 5-20

Veskimägi, K.-O. (1996). Nõukogude unelaadne elu. Tsensuur Eesti NSV-s ja tema peremehed. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda

Vihalemm, P., Kõuts, R. (2004). Trükisõna ja lugejaskond Eestis 1965-2004. - Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965-2004. Toim. P. Vihalemm. Tartu: Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, lk 61-90

Vihalemm, P., Lauristin, M. (2004). Eesti ühiskonna ja meedia muutumine 1965-2004. - Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965-2004. Toim. P. Vihalemm. Tartu: Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, lk 1-22

Lisa 1. Kontentanalüüsi kategooriad

1. Ajaleht
 - 1) Rahva Hää
 - 2) Noorte Hää
 - 3) Õhtuleht
 - 4) Edasi
2. Ilmumisaeg
3. Lehekülg
4. Teksti suurus tähemärkides (tühikuteta)
 - 1) – 499
 - 2) 500 – 1999
 - 3) 2000 – 4999
 - 4) 5000 – 9999
 - 5) üle 10000
5. Žanr
 - 1) uudis
 - 2) uudisnupp
 - 3) olemuslugu, kajastus
 - 4) ametlikud tekstid
 - a) kõne, sõnavõtt, ettekanne
 - b) avaldus, kommünikee
 - c) telegramm, kiri
 - d) läkitus
 - e) muud : deklaratsioon, Pravda juhtkiri, üleskutse, seadlus, programm, otsus, õiendus
 - 5) piltuudis
6. Autor/allikas
 - 1) Nimega, autor märgitud
 - 2) TASS
 - 3) Mõni teine NSVL leht (nt juhtkiri Pravdast)
 - 4) märkimata
7. Teema
 - 1) Fookus peateemana
 - a) algus ja ametliku versiooni kinnistamine
 - b) valitsuse ja partei tegevuse kajastus
 - c) pingestumine
 - d) elu normaliseerumine
 - e) “valge terror”
 - f) “mässu” organiseerijad
 - g) põgenikud
 - h) abi
 - i) vahelesegamine Ungari siseasjadesse ja NSVL vägede küsimus

- 2) Fookus kõrvalteemana, kirjutatud veidi pikemalt (paaris lõigus), peateemaks oli:
 - a) ÜRO
 - b) Ungari ja teiste sotsmaade koostöö rõhutamine
 - c) teiste sotsmaade parteide kogunemine/pleenum
 - d) Lääne sots.parteide kogunemistelt
 - e) külma sõja õhutamine, sotsmaade siseasjadesse segamine
 - f) muu (s.h. Austria neutraliteedi küsimus)
 - 3) Fookus kõrvalteemana, ainult mainitud
8. Pildimaterjal

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Tiina Rebane (sünnikuupäev: 28. oktoober 1983)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
*„1956. AASTA UNGARI REVOLUTSIOONI KAJASTAMINE
NÕUKOGUDE EESTI AJAKIRJANDUSES OKTOOBER-
DETSEMBER 1956”* mille juhendaja on Boglárka Janurik
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 26. mail 2016